

ΤΙΜΗΤΙΚΟΣ ΤΟΜΟΣ
ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ Ν. ΜΑΝΙΩΤΗ

Επιτροπή Εκδόσεως:
Παναγιώτης Η. Κολοτούρος
Σπυρίδων Κ. Τσαντίνης
Ιωάννης Π. Μαντζουράνης

Θεσσαλονίκη 2021

ΕΚΔΟΣΕΙΣ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ
ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ

**Εξωσυμβατική ευθύνη στο πλαίσιο της
Τεχνητής Νοημοσύνης:
Ο μακρύς δρόμος για τα υπό διαμόρφωση
νομοθετικά εργαλεία της ΕΕ**

Εμμανουέλα Τρούλη
Επ. Καθηγήτρια ΟΔΕ/ΟΠΑ

I. Εισαγωγή

Η τεχνολογία έχει αλλάξει τη ζωή μας και πρόκειται να την αλλάξει ακόμα πιο δραματικά τα επόμενα χρόνια. Νέα τεχνολογικά εργαλεία εφαρμόζονται ήδη και άλλα θα εφαρμοστούν σύντομα, σε ακόμη περισσότερους τομείς και εφαρμογές που ενδεχομένως δεν μπορούμε καν, αυτή τη στιγμή να φανταστούμε¹. Ήδη, βέβαια, γνωρίζουμε ότι ηλεκτρονικά συστήματα αναγνώρισης προσώπων με βιομετρικά δεδομένα είναι εγκατεστημένα σε πολλές χώρες του κόσμου, ότι θα κυκλοφορούν σύντομα στους δρόμους μας αυτοκίνητα χωρίς οδηγό, και ότι πολλές δραστηριότητες που απαιτούσαν παλαιότερα την

¹ Βλ. σχετικά και *Ε. Λευθεριώτου*, Οι Προκλήσεις της Ρομποτικής και της Τεχνητής Νοημοσύνης για το Νομοθέτη και το Δικαστή, σε: Πανεπιστήμιο Πειραιώς/Ελεγκτικό Συνέδριο, Δίκαιο και Τεχνολογία, 2019, σελ. 267 επ.

κρίση ενός ανθρώπινου όντος (τραπεζίτη², δικηγόρου, δικαστή³ ή γιατρού^{4!}) μπορεί να εκτελούνται στο μέλλον αυτόματα και αυτόνομα από ένα υπολογιστικό σύστημα με βάση έναν αλγόριθμο⁵. Οι εξελίξεις αυτές βασίζονται σε ένα ταχέως εξελισσόμενο σύνολο τεχνολογιών Τεχνητής Νοημοσύνης (TN) που δημιουργούν συστήματα που χαρακτηρίζονται από ευφυή συμπεριφορά, που αναλύουν το περιβάλλον τους και ενεργούν –με κάποιο βαθμό αυτονομίας– για την επίτευξη συγκεκριμένων στόχων⁶.

- 2 Για τη χρήση συστημάτων TN στον τομέα των χρηματοοικονομικών υπηρεσιών βλ. ενδεικτικά *J.Y.Huang/ A.Gupta/ M. Youn*, Survey of EU ethical guidelines for commercial AI: case studies in financial services, AI and Ethics, Μάρτιος 2021, Springer, DOI: 10.1007/s43681-021-00048-1 · *M. Hóther/M. Danzmann*, The impact of the Internet of Things on loan financing: Part 2: loan collateralization and IoT banking, Journal of International Banking and Financial Law (2017) Vol. 32, Issue 10: 632, Reed Elsevier. Βλ. και *E. Τζίβα*, Εφαρμογές της ψηφιακής τεχνολογίας στις τραπεζικές συναλλαγές, ΔΕΕ 3/2021, 316 επ.
- 3 Για τη χρήση συστημάτων TN στον τομέα απονομής δικαιοσύνης βλ. ενδεικτικά *G. Bindman*, Online justice: faster, more efficient, more unequal? New Law Journal, 16 Ιουνίου 2017, Issue 7750, σελ. 8, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα (τελευταία επίσκεψη 15/11/2021) < <https://www.newlawjournal.co.uk/content/online-justice-faster-more-efficient-more-unequal> > · *S.F.Schwemer/ L.Tomada/ T.Passini*, Legal AI Systems in the EU's proposed Artificial Intelligence Act, σελ. 3 επ., διαθέσιμο στην ιστοσελίδα (τελευταία επίσκεψη 15/11/2021) < <http://eur-ws.org/Vol-2888/paper8.pdf> >. Βλ. και *A. Μανιάτη*, Τεχνητή νοημοσύνη και Δικαιοσύνη, ΔΙΤΕ 1/2020, 68 επ. · *E. Τρουλινό*, Οι προοπτικές της Τεχνητής Νοημοσύνης στο Ολοκληρωμένο Σύστημα Διαχείρισης Δικαστικών Υποθέσεων Διοικητικής Δικαιοσύνης (ΟΣΔΔΥ-ΔΔ), ΔΙΤΕ 3/2020, 374 επ.
- 4 Για την TN στον κλάδο της υγείας βλ. ενδεικτικά *V. Dipla*, AI and the Healthcare sector: Industry, legal and ethical issues, Bioethica, (2021) 7(1), 34-45, DOI: 10.12681/bioeth.26540 · *D. Schoenberger*, Artificial intelligence in healthcare: a critical analysis of the legal and ethical implications, International Journal of Law and Info Tech (2019) 27 (2): 171, Oxford University Press, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα (τελευταία επίσκεψη 15/11/2021) < <https://doi.org/10.1093/ijlit/eaz004> >. Βλ. και *E. Λασκαρίδη*, Αστική ιατρική ευθύνη από τη χρήση ιατρικών εργαλείων, μηχανημάτων και λογισμικού, Αρμενόπουλος 2016, 1868, 1879 επ. · *Κ. Κηπουρίδου/Μ. Μηλαπίδου* (Επιμ.), Νέες Τεχνολογίες στην Υγεία (2021), Νομική Βιβλιοθήκη.
- 5 Βλ. παραδείγματα χρήσης τεχνολογιών TN που θεωρούνται άμεσα πιθανά να τεθούν σε εφαρμογή (και οι κίνδυνοι που τα συνοδεύουν) σε *Z.Arnold/E.Toner*, AI Accidents: An Emerging Threat. What Could Happen and What to Do, Policy Brief, July 2021, Center for Security and Emerging Technology, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα (τελευταία επίσκεψη 15/11/2021) < https://cset.georgetown.edu/publication/ai-accidents-an-emerging-threat/?utm_source=Center+for+Security+and+Emerging+Technology&utm_campaign=54663162fb-AI+Accidents%3A+An+Emerging+Threat&utm_medium=email&utm_term=0_fcbacf8c3e-54663162fb-438309394 >. Βλ. και *A. Κουσούνη-Πανταζοπούλου*, Νομικές διαστάσεις της τεχνητής νοημοσύνης (παρόν και μέλλον), ΕλλΔικ 1/2019, 312 επ.
- 6 Βλ. περιγραφή στην Ανακοίνωση της Επιτροπής σχετικά με την Τεχνητή νοημοσύνη για την Ευρώπη, της 25ης Απριλίου 2018, προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, το Συμβούλιο, την Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή και την Επιτροπή των Περιφερειών, COM(2018) 237 final, διαθέσιμη στην ιστοσελίδα (τελευταία επίσκεψη

Προβλέποντας τα πλεονεκτήματα αλλά και τους κινδύνους⁷ από την αναπόφευκτη εξάπλωση των εν λόγω τεχνολογιών, τα όργανα της Ευρωπαϊκής Ένωσης ανέπτυξαν τα τελευταία χρόνια σημαντικές πρωτοβουλίες με σκοπό να καταστεί η Ευρώπη παγκόσμιος κόμβος αξιόπιστης τεχνητής νοημοσύνης⁸. Η επιτυχία του Γενικού Κανονισμού Προσωπικών Δεδομένων φαίνεται, άλλωστε, να έχει αυξήσει την αυτοπεποίθηση της Ευρωπαϊκής Ένωσης ως προς τη ρυθμιστική της πρωτοπορία⁹, αφού ο Γενικός Κανονισμός εφαρμόζεται πλέον ως «χρυσός κανόνας» και πρότυπο αντίστοιχων νομοθετημάτων παγκοσμίως.

Η παρούσα μελέτη παρουσιάζει τις σημαντικότερες πρωτοβουλίες των οργάνων της Ευρωπαϊκής Ένωσης στον τομέα της (εξωσυμβατικής) ευθύνης¹⁰ για ζημίες που προκαλούνται από τις εφαρμογές των τεχνολογιών ΤΝ, επιχειρώντας μια πρώτη αξιολόγηση της πορείας προς τη δημιουργία του νέου αυτού ενωσιακού συστήματος ευθύνης.

15/11/2021) < <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52018D0237&from=CS> >. Βλ. και τον ορισμό στην Πρόταση Κανονισμού του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου για τη Θέσπιση Εναρμονισμένων Κανόνων σχετικά με την Τεχνητή Νοημοσύνη (Πράξη για την Τεχνητή Νοημοσύνη) και για την Τροποποίηση Ορισμένων Νομοθετικών Πράξεων της Ένωσης {SEC(2021) 167 final} - {SWD(2021) 84 final} - {SWD(2021) 85 final, της 21.4.2021, άρθρο 3 (1), διαθέσιμος στην ιστοσελίδα (τελευταία επίσκεψη 15/11/2021) < <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/HTML/?uri=CELEX:52021PC0206&from=EN> >. Κατά τον ορισμό αυτό ΤΝ είναι ένα σύνολο από τεχνολογίες που μπορούν: α) να δρουν με βάση ένα δεδομένο σύνολο στόχων που έχουν καθοριστεί από τον άνθρωπο και β) να παράγουν στοιχεία εξόδου όπως περιεχόμενο, προβλέψεις, συστάσεις ή αποφάσεις που επηρεάζουν το περιβάλλον με το οποίο αλληλεπιδρούν.

7 Βλ. και Σπ. Τάσση, Η εποχή της Τεχνητής Νοημοσύνης, ΔΙΜΕΕ 4/2018, σελ. 484 με αναφορά σε σχετικούς κινδύνους.

8 Για το ενδιαφέρον της Κίνας όσον αφορά το πλαίσιο λειτουργίας της ΤΝ βλ. R. Arcesati, *Lofty Principles, Conflicting Interests – AI ethics and governance in China*, June 2021 Merics China Monitor, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα (τελευταία επίσκεψη 15/11/2021) < <https://merics.org/en/report/lofty-principles-conflicting-incentives-ai-ethics-and-governance-china> >.

9 Για το ρυθμιστικό σθένος της ΕΕ βλ. και M.Dempsey/ K.McBride /J.J. Bryson, *The Current State of AI Governance – An EU Perspective*, Section 3: Developing an AI Governance Regulatory Ecosystem, ResearchGate, Απρίλιος 2021, DOI: 10.31235/osf.io/xu3jr.

10 Για το διαφορετικό ζήτημα των συμβατικών σχέσεων στο πλαίσιο των συστημάτων ΤΝ βλ. και Στ. Κιτσάκη, *Τεχνητή Νοημοσύνη και συμβατική διαδικασία – Εισαγωγή στα βασικά προβλήματα*, ΕφΑΔ&ΠολΔ 6/2018, 601 επ.· Κ. Χριστοδούλου, *Νομικά ζητήματα από την τεχνητή νοημοσύνη*, σελ. 117 επ., 130 επ., Πανεπιστήμιο Πειραιώς/Ελεγκτικό Συνέδριο, Δίκαιο και Τεχνολογία 2019, Εκδ. Σάκκουλα. Για τις προκλήσεις της ΤΝ και στο ποινικό δίκαιο βλ. σχετικά και Ε. Λευθεριώτου, *Οι Προκλήσεις της Ρομποτικής και της Τεχνητής Νοημοσύνης για το Νομοθέτη και το Δικαστή*, σε: Πανεπιστήμιο Πειραιώς/Ελεγκτικό Συνέδριο, Δίκαιο και Τεχνολογία (2019), σελ. 267 επ., 276 επ.

II. Πρώτες πρωτοβουλίες του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου

Χωρίς να λείπουν προηγούμενες δράσεις σε ευρύτερα σχετικές θεματικές, η πορεία προς ένα συγκεκριμένο, νέο, ευρωπαϊκό πλαίσιο ευθύνης για εφαρμογές των τεχνολογιών ΤΝ μπορεί να θεωρηθεί ότι ξεκινά τον Φεβρουάριο του 2017, όταν το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο λαμβάνει Ψήφισμα με συστάσεις προς την Επιτροπή, σχετικά με ρυθμίσεις αστικού δικαίου στον τομέα της ρομποτικής¹¹.

Λίγους μήνες μετά, το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο θέτει σχετικούς προβληματισμούς, ζητώντας συναίσθηση, αφενός του επείγοντος έναντι των αναδυόμενων τάσεων, μεταξύ των οποίων η τεχνητή νοημοσύνη, και αφετέρου της ανάγκης για διασφάλιση υψηλού επιπέδου προστασίας δεδομένων, ψηφιακών δικαιωμάτων και προτύπων δεοντολογίας, καλώντας, ταυτόχρονα, τα θεσμικά όργανα της ΕΕ να επιταχύνουν το νομοθετικό έργο και να λάβουν όλα τα μέτρα που απαιτούνται στο πλαίσιο των αρμοδιοτήτων τους για τη διαμόρφωση της νέας ψηφιακής εποχής¹².

11 Βλ. Ρυθμίσεις αστικού δικαίου στον τομέα της ρομποτικής - Ψήφισμα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου της 16ης Φεβρουαρίου 2017 με συστάσεις προς την Επιτροπή σχετικά με ρυθμίσεις αστικού δικαίου στον τομέα της ρομποτικής (2015/2103(INL)) (2018/C 252/25), P8_TA(2017)0051, σελ. 239 επ., διαθέσιμο στην ιστοσελίδα (τελευταία επίσκεψη 15/11/2021): < <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=OJ:C:2018:252:FULL&from=IT> >.

12 Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, Σύνοδος του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου (19 Οκτωβρίου 2017) – Συμπεράσματα, EUCO 14/17, 2017, διαθέσιμο στη ιστοσελίδα (τελευταία επίσκεψη 15/11/2021) < <https://www.consilium.europa.eu/media/21603/19-euco-final-conclusions-el.pdf> > σελ. 7. Σε συμπεράσματά του του έτους 2020 σχετικά με το συντονισμένο σχέδιο για την ανάπτυξη και τη χρήση της τεχνητής νοημοσύνης στην Ευρώπη, το Συμβούλιο θα αναδειξει περαιτέρω τη σημασία της διασφάλισης του πλήρους σεβασμού των δικαιωμάτων των Ευρωπαίων πολιτών και θα ζητήσει την επανεξέταση της υφιστάμενης σχετικής νομοθεσίας ώστε να καταστεί κατάλληλη για τον επιδιωκόμενο σκοπό όσον αφορά τις νέες ευκαιρίες και προκλήσεις που προκύπτουν από την ΤΝ. Το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο θα ζητήσει επίσης σαφή καθορισμό των εφαρμογών ΤΝ που θα πρέπει να θεωρούνται υψηλού κινδύνου, βλ. Σύνοδο του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου (2 Οκτωβρίου 2020) – Συμπεράσματα, EUCO 13/20, 2020 διαθέσιμο στην ιστοσελίδα (τελευταία επίσκεψη 15/11/2021) < <https://www.consilium.europa.eu/media/45920/021020-euco-final-conclusions-el.pdf> > σελ. 6.

III. Οι ακόλουθες πρωτοβουλίες της Ευρωπαϊκής Επιτροπής

III.1. Η ανακοίνωση της 25 Απριλίου 2018 και το σχετικό έγγραφο εργασίας

Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή ανταποκρίνεται σύντομα και προχωρά στην Ανακοίνωση της 25ης Απριλίου 2018, σχετικά με την Τεχνητή νοημοσύνη για την Ευρώπη (COM(2018)237)¹³ ενώ δημοσιεύει και το Έγγραφο Εργασίας για την ευθύνη στις αναδύμενες ψηφιακές τεχνολογίες¹⁴, όπου επιχειρεί μια πρώτη χαρτογράφηση των ζητημάτων ευθύνης, καθώς και των σχετικών δυσκολιών. Τα έγγραφα αναδεικνύουν το ενδιαφέρον της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για την αναπτυξιακή δυναμική των τεχνολογιών της ΤΝ, αλλά και τους κινδύνους για τους ευρωπαίους πολίτες. Εκφράζουν τη θέση, η οποία θα διαπνέει στη συνέχεια και όλα τα επόμενα σχετικά ευρωπαϊκής προέλευσης κείμενα, ότι η ύπαρξη ενός ξεκάθαρα νομοθετικού πλαισίου που θα ρυθμίζει τις τεχνολογίες ΤΝ, θα συμβάλει στη δημιουργία εμπιστοσύνης για τις τεχνολογίες αυτές, τόσο σε πολίτες όσο και σε εταιρείες που τις χρησιμοποιούν ή προτίθενται να τις χρησιμοποιήσουν και έτσι στην αύξηση των επενδύσεων και στην περαιτέρω προώθηση και ανάπτυξη τους στην Ευρώπη¹⁵, ενώ ταυτόχρονα θα προστατεύσει τους ευρωπαίους πολίτες από τους κινδύνους και τις ανεπιθύμητες παρενέργειες των εν λόγω συστημάτων.

Το Έγγραφο Εργασίας της Επιτροπής για την ευθύνη στις αναδύμενες ψηφιακές τεχνολογίες παρουσιάζει συνοπτικά και τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της ΤΝ, δηλαδή: α) αυξημένο επίπεδο πολυπλοκότητας σε μια ευρεία γκάμα οικοσυστημάτων, προσώπων που ασκούν δραστηριότητα, και αλυσίδων αξίας, β) αυτονομία στη λήψη αποφάσεων και υπολογισμών, γ) δημιουργία, επεξεργασία και χρήση μεγάλου όγκου δεδομένων, και δ) δυνατότητα βελτι-

13 Ανακοίνωση της Επιτροπής - Τεχνητή νοημοσύνη για την Ευρώπη, της 25.4.2018 προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, το Συμβούλιο, την Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή και την Επιτροπή των Περιφερειών, COM(2018) 237 final, διαθέσιμη στην ιστοσελίδα (τελευταία επίσκεψη 15/11/2021) < <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52018DC0237&from=CS> >.

14 Commission Staff Working Paper - Liability for emerging digital technologies of 25.4.2018, Accompanying the document: Communication from the Commission to the European Parliament, the European Council, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions, Artificial intelligence for Europe διαθέσιμο στην ιστοσελίδα (τελευταία επίσκεψη: 15/11/2021): < <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:52018SC0137&from=en> >.

15 Για τους τρόπους προώθησης ασφαλών και επωφελών για την κοινωνία συστημάτων ΤΝ βλ. και S.D. Baum, On the promotion of safe and socially beneficial artificial intelligence, AI & Society (2017) 32: 543 επ., διαθέσιμο στην ιστοσελίδα (τελευταία επίσκεψη 15/11/2021) < <https://doi.org/10.1007/s00146-016-0677-0> >.

ώσεων, αλλαγών, τροποποιήσεων και διορθώσεων λογισμικού μετά τη θέση ενός προϊόντος στην κυκλοφορία¹⁶.

Ταυτόχρονα, το Έγγραφο Εργασίας της 25 Απριλίου 2018 ανοίγει τη συζήτηση ως προς τα πιθανά χαρακτηριστικά ενός συστήματος αποζημιωτικής ευθύνης για ζημίες από τη χρήση της ΤΝ. Στο πλαίσιο αυτό, εστιάζει πρωτίστως στην ευθύνη του παραγωγού για ελαττωματικά προϊόντα¹⁷, με το επιχείρημα ότι οι νέες τεχνολογίες ενσωματώνονται τελικά σε διαφορετικά προϊόντα, στα οποία η εν λόγω νομοθεσία ούτως ή άλλως τυγχάνει εφαρμογής¹⁸. Με τον τρόπο αυτό, βεβαίως, θέτει επί τάπητος και το σχετικό καθεστώς ευθύνης: την αντικειμενική ευθύνη που έχει ο παραγωγός (και ανάλογα την περίπτωση ο εισαγωγέας ή διανομέας) του ελαττωματικού προϊόντος. Η αναφορά αυτή φαίνεται να έχει μία (τουλάχιστον) εμφανή αδυναμία: το γεγονός ότι η αντικειμενική ευθύνη του παραγωγού περιορίζεται στον καταναλωτή¹⁹. Ίσως για τον λόγο αυτό, το Έγγραφο Εργασίας αναφέρεται και σε μια σειρά από εθνικές διατάξεις αντικειμενικής ευθύνης των κρατών μελών, για την κατοχή αυτοκινήτου, ακινήτου, ζώου κτλ., διευκρινίζοντας ότι μπορεί οι σχετικές διατάξεις να μην εφαρμόζονται σε ζημίες από τις αναδυόμενες ψηφιακές τεχνολογίες, αλλά αυτές οι διατάξεις «*σίγουρα συνιστούν χρήσιμα προηγούμενα ή σημεία αναφοράς ως προς το πώς μπορεί κανείς να αντιμετωπίσει καλύτερα, από πλευρά ρύθμισης, κάποια χαρακτηριστικά γνωρίσματα κινδύνων και ζημιών που δημιουργούνται από τις αναδυόμενες αυτές ψηφιακές τεχνολογίες*»²⁰.

Στο ίδιο Έγγραφο Εργασίας παρουσιάζεται και ο προβληματισμός της Επιτροπής όσον αφορά την παροχή υπηρεσιών, η οποία δεν περιλαμβάνεται στο πεδίο εφαρμογής της Οδηγίας για την ευθύνη του παραγωγού για τα ελαττωματικά προϊόντα, χωρίς να προτείνεται, πάντως, συγκεκριμένη λύση²¹. Ανα-

16 Βλ. Commission Staff Working Paper - Liability for emerging digital technologies of 25.4.2018, όπ.π., σελ. 4, 9 επ. Βλ. και Παράρτημα I (Annex I) του ίδιου εγγράφου.

17 Βλ. Οδηγία 85/374/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 25ης Ιουλίου 1985, για την προσέγγιση των νομοθετικών, κανονιστικών και διοικητικών διατάξεων των κρατών μελών σε θέματα ευθύνης λόγω ελαττωματικών προϊόντων, (οδηγία για την ευθύνη λόγω ελαττωματικών προϊόντων), ΕΕ L 210 της 7.8.1985, σελ. 29. Για τις δυσκολίες εφαρμογής της Οδηγίας στις τεχνολογίες ΤΝ, βλ. και S. Navas, Producer Liability for AI-Based Technologies in the European Union, International Law Research, Vol. 9, No. 1, 2020, σελ. 77 επ., 78 επ, DOI:10.5539/ilr.v9n1p77.

18 Βλ. Commission Staff Working Paper - Liability for emerging digital technologies of 25.4.2018, όπ.π., σελ. 5.

19 Όπ.π.

20 Βλ. Commission Staff Working Paper - Liability for emerging digital technologies of 25.4.2018, όπ.π., σελ. 8 επ.

21 Βλ. Commission Staff Working Paper - Liability for emerging digital technologies of 25.4.2018, όπ.π., σελ. 6. Υπενθυμίζεται εδώ ότι η παλαιότερη Πρόταση Οδηγίας του Συμ-

φέρεται, μάλιστα, ως πρόβλημα το γεγονός ότι η παροχή δεδομένων με ένα σύστημα Internet of Things (IoT) θεωρείται υπηρεσία, και συνεπώς η ζημία που μπορεί να προκληθεί από την παροχή λανθασμένων ή ελλειπών²² ή τη μη παροχή δεδομένων δεν περιλαμβάνεται στο πεδίο εφαρμογής της Οδηγίας για την ευθύνη του παραγωγού δημιουργώντας δυσκολία αποζημίωσης του ζημιωθέντα²³.

Σε συνέχεια των ανωτέρω προβληματισμών, το Έγγραφο Εργασίας αναδεικνύει τη σειρά των ζητημάτων που χρήζουν περαιτέρω ανάλυσης: κυρίως, το θέμα της αντικειμενικής ευθύνης, του βάρους της απόδειξης ως προς την υπαιτιότητα, του ελαττώματος ή της αιτιότητας, του είδους της προς αποκατάσταση ζημίας αλλά και των δικαιωμάτων αναγωγής μεταξύ διαφορετικών προσώπων που δρουν στην αλυσίδα αξίας των εν λόγω προϊόντων (και υπηρεσιών)²⁴.

III.2. Η Έκθεση της ομάδας εμπειρογνομόνων της Ευρωπαϊκής Επιτροπής

Στις 21 Νοεμβρίου του 2019 δημοσιεύεται η πολυαναμενόμενη Έκθεση της Ομάδας Εμπειρογνομόνων υψηλού επιπέδου για την ευθύνη σε σχέση με τις νέες τεχνολογίες²⁵. Η Έκθεση συμπληρώνει ως χαρακτηριστικό των εφαρμο-

βουλίου (υποβληθείσα από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή) περί ευθύνης του φορέα παροχής υπηρεσιών, της 20.12.1990, COMC90) 482 τελικό - ΣΥΝ 308, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα (τελευταία επίσκεψη 15/11/2021) < <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:51990PC0482&from=EN> > δεν είχε καταφέρει να ψηφιστεί, λόγω αντιδράσεων, πρωτίστως, από τη Γερμανία. Για αυτήν την Πρόταση Οδηγίας βλ. αναλυτικά *E. Truliz, Dienstleistungshaftung im Griechischen, Deutschen and Gemeinschaftsrecht*, Dunker & Humblot, 2001, σελ. 29 επόμενα.

22 Για τη σημασία της ποιότητας των δεδομένων βλ. ενδεικτικά *Th. Hoeren, Big data and the legal framework for data quality*, *International Journal of Law and Info Tech* (2017), 25 (1): 26, Oxford University Press, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα (τελευταία επίσκεψη 15/11/2021) < <https://doi.org/10.1093/ijlit/eaw014> >.

23 Βλ. Commission Staff Working Paper - Liability for emerging digital technologies of 25.4.2018, όπ.π., σελ. 10.

24 Βλ. Commission Staff Working Paper - Liability for emerging digital technologies of 25.4.2018, όπ.π., σελ. 19 επ.

25 Βλ. Έκθεση της 21ης Απριλίου 2019 της Ομάδας Εμπειρογνομόνων υψηλού επιπέδου, με τίτλο «Ευθύνη για την τεχνητή νοημοσύνη και άλλες αναδύομενες ψηφιακές τεχνολογίες», διαθέσιμη μόνο στα αγγλικά με τον τίτλο *Liability for Artificial Intelligence and Other Emerging Digital Technologies*, στην ιστοσελίδα (τελευταία επίσκεψη 15/11/2021): < <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/1c5e30be-1197-11ea-8c1f-01aa75ed71a1/language-en/format-PDF> >. Έχουν προηγηθεί: α) Η Έκθεση της 8ης Απριλίου 2019 της Ομάδας Εμπειρογνομόνων υψηλού επιπέδου για την τεχνητή νοημοσύνη, με τίτλο «Ορισμός της τεχνητής νοημοσύνης: Βασικές ικανότητες και επιστημονικοί κλάδοι», και β) η Έκθεση της 26ης Ιουνίου 2019 της Ομάδας Εμπειρογνομόνων υψηλού επιπέδου

γών των τεχνολογιών της ΤΝ, την «αδιαφάνεια» που τις χαρακτηρίζει, αφού λόγω της πολυπλοκότητάς τους ο χρήστης τους δε θα είναι σε θέση να κατανοήσει τη διαδικασία λειτουργίας τους και τους κινδύνους που αυτές συνεπάγονται. Το χαρακτηριστικό αυτό αναφέρεται και ως «μαύρο κουτί» το οποίο περιέχει στοιχεία που μπορεί να έχουν αναπτυχθεί στο πλαίσιο αυτομάθησης (self-learning) τα οποία είναι ακατανόητα για τον χρήστη²⁶. Συμπληρώνει, επίσης, ως χαρακτηριστικό της ΤΝ την «έλλειψη δυνατότητας πρόβλεψης της δράσης της» αφού όσο περισσότερο θα αναπτύσσεται η σχετική τεχνολογία, τόσο πιο δύσκολη θα είναι η ακριβής πρόβλεψη των επιπτώσεών της και της λειτουργίας της. Η Έκθεση αναφέρεται, τέλος, και στο χαρακτηριστικό της «ευαλωτότητας» της τεχνολογίας αυτής, επειδή η συχνή επικοινωνία των συστημάτων με εξωτερικές πληροφορίες μαζί με την από κατασκευής δυνατότητα πρόσβασης στα συστήματα, τα καθιστά ευάλωτα σε επιθέσεις ασφαλείας. Αυτά με τη σειρά τους είναι δυνατόν να οδηγήσουν σε κακή λειτουργία του συστήματος και ζημία του χρήστη ή άλλων²⁷.

Η Έκθεση επιβεβαιώνει, περαιτέρω, ότι τα υπάρχοντα συστήματα ευθύνης, τόσο της ΕΕ όσο και των κρατών-μελών αδυνατούν να ανταπεξέλθουν ικανοποιητικά στις προκλήσεις των εφαρμογών ΤΝ²⁸. Παρουσιάζει, μάλιστα, συγκεκριμένα παραδείγματα που καταδεικνύουν τη δυσκολία του ζημιωθέντα να αποδείξει τις προϋποθέσεις της ευθύνης. Πχ όσον αφορά την απόδειξη της αιτιότητας (causation) παρατίθεται η περίπτωση ενός «έξυπνου σπιτιού» (smart home), στο οποίο ο ανιχνευτής φωτιάς (καπνού) αποτυγχάνει να θέσει σε λειτουργία τον συναγερμό²⁹. Εάν το ελάττωμα αυτό αφορά την καλωδίωση, το ελάττωμα μπορεί να είναι ευχερώς διαπιστώσιμο. Εάν, ωστόσο, ο ανιχνευτής φωτιάς δε λειτούργησε εξαιτίας κάποιου λάθους λογισμικού, η απόδειξη ότι ο ανιχνευτής δε λειτούργησε εξαιτίας του λάθους αυτού προϋποθέτει προσεκτικό έλεγχο του κώδικα του λογισμικού και της καταλληλότητάς του για λειτουργία σε συνδυασμό με τα εξαρτήματα του ανιχνευτή καπνού.

Η απόδειξη αυτή γίνεται ακόμα πιο δύσκολη, οσάκις ο αλγόριθμος που θεωρείται πιθανόν υπαίτιος για τη ζημία δημιουργήθηκε ή τροποποιήθηκε από κάποιο σύστημα ΤΝ, το οποίο εφάρμοσε και τεχνολογία μηχανικής νοημο-

της Επιτροπής για την τεχνητή νοημοσύνη, με τίτλο «Συστάσεις πολιτικής και επενδυτικές συστάσεις για αξιόπιστη τεχνητή νοημοσύνη».

26 Βλ. Έκθεση της 21ης Απριλίου 2019 της Ομάδας Εμπειρογνομόνων, ό.π., σελ. 33.

27 Βλ. Έκθεση της 21ης Απριλίου 2019 της Ομάδας Εμπειρογνομόνων, ό.π., σελ. 34.

28 Βλ. Έκθεση της 21ης Απριλίου 2019 της Ομάδας Εμπειρογνομόνων, ό.π., σελ. 19.

29 Βλ. Έκθεση της 21ης Απριλίου 2019 της Ομάδας Εμπειρογνομόνων, ό.π., σελ. 20.

σύνης ή βαθιάς γνώσης βάσει εξωτερικών δεδομένων, που συνέλεξε κατά τη διάρκεια της λειτουργίας του³⁰.

Στο πλαίσιο αυτό, η Έκθεση φαίνεται ν' αναγνωρίζει την αναγκαιότητα αποδεικτικών ευκολιών, πχ με τη μορφή μιας εκ πρώτης όψεως (*prima facie*) απόδειξης της αιτιότητας³¹. Προτείνονται, επίσης, (συνήθη στο πεδίο της αστικής ιατρικής ευθύνης) εργαλεία για τη μετατόπιση του βάρους προσκόμισης στοιχείων στον διάδικο που τα διαθέτει και την αντίστοιχη μετατόπιση του βάρους της απόδειξης σε αυτόν, εάν αποτύχει να τα προσκομίσει³².

Προβλήματα αιτιότητας προβλέπονται και στις περιπτώσεις που οι πιθανές αιτίες μίας ζημίας είναι περισσότερες από μία (περίπτωση «εναλλακτικής αιτιότητας»). Εδώ προτείνεται ο εξαιρετικά πρωτότυπος αναλογικός περιορισμός της αξίωσης αποζημίωσης του ζημιωθέντα, δηλαδή ο υπολογισμός της αποζημίωσης για κάθε πρόσωπο στο οποίο μπορεί να οφείλεται αιτιωδώς η ζημία, σε ύψος ανάλογο με την πιθανότητα πρόκλησης της ζημίας από κάθε ένα από αυτά³³. Με τον τρόπο αυτό αποφεύγεται η συλλήβδην απόρριψη της αξίωσης του ζημιωθέντος επειδή ο ίδιος δεν μπόρεσε να αποδείξει ακριβώς ποιο ελάττωμα προκάλεσε τη ζημία, αλλά και η εις ολόκληρον ευθύνη των εναγομένων, οι οποίοι μπορεί να έχουν μικρή μόνο πιθανότητα πρόκλησης της εν λόγω ζημίας³⁴.

Όσον αφορά την παρανομία και την υπαιτιότητα, η Έκθεση αναγνωρίζει αρχικά ότι υπάρχουν έννομες τάξεις οι οποίες διαφοροποιούν την αντικειμενική παρανομία από την υποκειμενική υπαιτιότητα και αναγνωρίζουν ως διαφορετικές προϋποθέσεις της αδικοπρακτικής ευθύνης την παράνομη πράξη ή παράλειψη (*wrongfulness*) από την υπαιτιότητα (*fault*) – όπως και η ελληνική. Καταλήγει, όμως, στο συμπέρασμα ότι ανεξάρτητα από την ύπαρξη διάκρισης ή όχι, σημασία έχει ο προσδιορισμός των υποχρεώσεων επιμέλειας (*duties of care*) του δράστη και η απόδειξη ότι ο εναγόμενος δεν επέδειξε την επιμέλεια αυτή.

Στο πλαίσιο αυτό, η Έκθεση αναγνωρίζει ότι ο κανόνας για τις αδικοπρακτικές αξιώσεις στα Κράτη-Μέλη είναι η υποκειμενική ευθύνη,³⁵ επισημαίνει, όμως, ότι οι ψηφιακές τεχνολογίες καθιστούν δύσκολη την εφαρμογή των εν λόγω ρυθμίσεων (υποκειμενικής ευθύνης) λόγω της έλλειψης αναγνωρισμέ-

30 Βλ. Έκθεση της 21ης Απριλίου 2019 της Ομάδας Εμπειρογνομώνων, ό.π., σελ. 20.

31 Βλ. Έκθεση της 21ης Απριλίου 2019 της Ομάδας Εμπειρογνομώνων, ό.π., σελ. 21.

32 Βλ. Έκθεση της 21ης Απριλίου 2019 της Ομάδας Εμπειρογνομώνων, ό.π., σελ. 21 επ.

33 Βλ. και *Gilead/ Green/BA Koch* (eds), *Proportional Liability: Analytical and Comparative Perspectives* (2013).

34 Βλ. Έκθεση της 21ης Απριλίου 2019 της Ομάδας Εμπειρογνομώνων, ό.π., σελ. 22.

35 Βλ. και *Commission Staff Working Paper - Liability for emerging digital technologies of 25.4.2018*, ό.π., σελ. 7, υπ. 8.

νων κανόνων λειτουργίας τους και της πιθανότητας να αναπτύσσονται στο πλαίσιο αυτόνομης μάθησης χωρίς άμεση ανθρώπινη εποπτεία³⁶. Πρόβλημα δημιουργείται, δηλαδή, επειδή δεν υπάρχουν συγκεκριμένοι, προδιαγεγραμμένοι κανόνες ασφάλειας ενός προϊόντος που χρησιμοποιεί τεχνολογία ΤΝ, επομένως δε θα είναι εύκολο να αποδείξει ο ζημιωθείς ότι υπήρχε παρανομία και υπαιτιότητα στη μορφή της παρέκκλισης από την υποχρέωση επιμέλειας³⁷. Μάλιστα, η Έκθεση αναφέρει πως η ανάπτυξη τέτοιων κανόνων αναμένεται να καθυστερήσει πολύ, είτε γίνει δικαστικά είτε νομοθετικά.

Η Έκθεση επισημαίνει πως εκτός από την ανωτέρω δυσκολία καθορισμού ως προς το ποιά πράξη θα θεωρείται παράνομη και υπαίτια, προκύπτει και δυσκολία με την απόδειξη ότι όντως ο εναγόμενος προέβη στην παράνομη και υπαίτια πράξη³⁸. Ο ενάγων, δηλαδή, οφείλει, υπό τις συνήθεις συνθήκες, να αποδείξει: α) ότι ο εναγόμενος (ή κάποιος για τον οποίο ο ίδιος φέρει ευθύνη) είχε μια συγκεκριμένη υποχρέωση επιμέλειας και β) την οποία δεν εκπλήρωσε, (παράνομα και) υπαίτια. Σε υποθέσεις υποθέσεων με τη χρήση ΤΝ, ωστόσο, μπορεί να είναι δύσκολη και να έχει υψηλό κόστος η διακρίβωση κατά πόσον, πχ υπήρξε όντως ένα λάθος σε έναν περίπλοκο λογισμικό κώδικα, το οποίο λάθος αφενός δεν έπρεπε να υπάρχει και αφετέρου δημιουργήθηκε υπαιτίως³⁹.

Ιδίως όσον αφορά το θέμα της υπαιτιότητας, πάντως, η Έκθεση θέτει επί τάπητος και την αντικειμενική ευθύνη (*strict liability*)⁴⁰. Υπενθυμίζει ότι ιστορικά οι νομοθέτες προχωρούν συχνά σε εφαρμογή συστημάτων αντικειμενικής ευθύνης για κινδύνους από νέες τεχνολογίες⁴¹, όπως στις μεταφορές

36 Βλ. Έκθεση της 21ης Απριλίου 2019 της Ομάδας Εμπειρογνομόνων, ό.π., σελ. 23.

37 Η ύπαρξη συγκεκριμένου επιπέδου επιμέλειας για ορισμένη δραστηριότητα χρησιμοποιείται σε πολλά Κράτη-Μέλη ως βάση για την απόδειξη της υπαιτιότητας του εναγομένου, βλ. και την έννοια του “Schutzgesetz” (protective norm) σε μια συγκριτική παρουσίαση του *B. Winiger et al* (eds), *Digest of European Tort Law III: Essential Cases on Misconduct* (2018), σελ. 697 επ. Βλ. και Έκθεση της 21ης Απριλίου 2019 της Ομάδας Εμπειρογνομόνων, ό.π., σελ. 23. Για τη διπλή λειτουργία της αμέλειας (ως έκφανση της παρανομίας και της υπαιτιότητας), βλ. *Μ. Σταθόπουλο*, *Γενικό Ενοχικό Δίκαιο*, σελ. 98 επ., Εκδ. Αντ. Σάκκουλα, 1993.

38 Βλ. Έκθεση της 21ης Απριλίου 2019 της Ομάδας Εμπειρογνομόνων, ό.π., σελ. 24.

39 Βλ. Έκθεση της 21ης Απριλίου 2019 της Ομάδας Εμπειρογνομόνων, ό.π., σελ. 24.

40 Αυτή φαίνεται να είναι η τάση διεθνώς, βλ. ενδεικτικά *Chr. Wendelhorst*, *Strict Liability for AI and other Emerging Technologies*, *Journal of European Tort Law*, vol. 11, no. 2, 2020, 150, 159 επ., διαθέσιμο στην ιστοσελίδα (τελευταία επίσκεψη 15/11/2021) < <https://doi.org/10.1515/jetl-2020-0140> > · *P. Rogerson*, *IBA Rome: AI must mean strict liability – and higher premiums*, *Law Society Gazette* (2018), 22 Oct, 10 (3), διαθέσιμο στην ιστοσελίδα (τελευταία επίσκεψη 15/11/2021) < <https://www.lawgazette.co.uk/news/iba-rome-artificial-intelligence-must-mean-strict-liability-and-higher-insurance-premiums-/5067928.article> >.

41 Ότι και η ανάπτυξη της τεχνολογίας του 20ου αιώνα συνοδεύτηκε, στα θέματα της αστικής ευθύνης, με την εισαγωγή της ευθύνης από διακινδύνευση, βλ. και *Ε. Δακωρόνια*, *Αστική*

και στην ενέργεια⁴². Παρότι παρουσιάζει πλεονέκτημα για τον ζημιωθέντα ως προς τη διευκόλυνση αποζημίωσής του, από την άλλη πλευρά όμως, συχνά η αντικειμενική ευθύνη συνοδεύεται από έναν καθ' ύψος περιορισμό της ευθύνης, προκειμένου να την καταστήσει οικονομικά εφικτή προς ασφάλιση⁴³. Η Έκθεση αναφέρεται, υπό το πρίσμα αυτό, και στο αποτέλεσμα που μπορεί να έχει η πρόβλεψη αντικειμενικής ευθύνης για εφαρμογές ΤΝ στην προώθηση των εν λόγω τεχνολογιών: κατά μία άποψη, ενδεχομένως να λειτουργήσει ανασταλτικά, κατά μία άλλη, όμως, ενδέχεται να βοηθήσει ακριβώς στην προβλεψιμότητα των κινδύνων και τη δυνατότητά τους να καταστούν ασφαλισί-μοι⁴⁴.

Η Έκθεση αναφέρεται, τέλος, μεταξύ άλλων ενδιαφερόντων θεμάτων (όπως οι αποδεικτικές ευκολίες, η παραγραφή και η ευθύνη από πρόστηση) και στην Οδηγία για την ευθύνη του παραγωγού, για την οποία, πάντως, παρατηρεί ότι υπάρχουν σχετικά προβλήματα εφαρμογής όσον αφορά τις τεχνολογίες ΤΝ: πρώτον, επειδή δεν είναι πάντα σαφής ο διαχωρισμός μεταξύ προϊόντος και υπηρεσίας – ενδεικτικά δεν φαίνεται το λογισμικό (και οι ενημερώσεις του!) να εμπίπτει στην έννοια του προϊόντος· δεύτερον, επειδή η Οδηγία συνδέει το ελάττωμα του προϊόντος με την «ευλόγως αναμενόμενη ασφάλεια», άρα η εξαίρεση της εξέλιξης της τεχνολογίας (η οποία σύμφωνα με το άρθρο 7 της Οδηγίας δεν καθιστά το προϊόν ελαττωματικό) θα τυγχάνει μάλλον ευρύτερης εφαρμογής και συνεπώς θα είναι εργαλείο εξαίρεσης και περιορισμού της ευθύνης· και τρίτον επειδή τα προσωπικά δεδομένα δε φαίνεται να εμπίπτουν στο πεδίο προστασίας της Οδηγίας, το οποίο στο άρθρο 9 στοχεύει στην αποκατάσταση της ζωής, της υγείας και της ιδιοκτησίας του καταναλωτή⁴⁵.

Με βάση τα ανωτέρω και την ανάλυση σε μια σειρά ακόμα από ζητήματα, η Έκθεση καταλήγει στις εξής εξαιρετικά ενδιαφέρουσες προτάσεις – ως βάσεις ενός νέου συστήματος αστικής ευθύνης από τη χρήση τεχνολογιών ΤΝ: α) τα πρόσωπα που ασκούν μια επιτρεπόμενη αλλά με αυξημένους κινδύνους δραστηριότητα ΤΝ θα πρέπει να διέπονται από καθεστώς αντικειμενικής ευθύνης για τη ζημία που προξενούν σε άλλους, β) στις περιπτώσεις που ένας πάροχος υπηρεσιών έχει μεγαλύτερο έλεγχο από τον κάτοχο του προϊόντος ή υπηρεσίας που λειτουργεί με ΤΝ, αυτός θα πρέπει να θεωρείται ο κύριος

Ευθύνη και Νέες Τεχνολογίες, σε: Πανεπιστήμιο Πειραιώς/Ελεγκτικό Συνέδριο, Δίκαιο και Τεχνολογία (2019), σελ. 147, 148 επ.

42 Βλ. όπ.π., σελ. 25, με περαιτέρω παραπομπή σε *M. Martín-Casals* (ed), *The Development of Liability in Relation to Technological Change* (2010).

43 Βλ. και την Έκθεση της 21ης Απριλίου 2019 της Ομάδας Εμπειρογνομώνων, όπ.π., σελ. 26 επ.

44 Βλ. Έκθεση της 21ης Απριλίου 2019 της Ομάδας Εμπειρογνομώνων, όπ.π., σελ. 27.

45 Βλ. Έκθεση της 21ης Απριλίου 2019 της Ομάδας Εμπειρογνομώνων, όπ.π., σελ. 27 επ.

χρήστης της τεχνολογίας, γ) το πρόσωπο που χρησιμοποιεί τεχνολογία ΤΝ που δε δημιουργεί αυξημένο κίνδυνο ζημίας σε άλλους θα οφείλει παρά ταύτα να συμμορφώνεται με κανόνες ορθής επιλογής, λειτουργίας, ελέγχου και συντήρησης της τεχνολογίας, ενώ διαφορετικά θα ευθύνεται υποκειμενικά για την προξενούμενη ζημία, δ) τα πρόσωπα που χρησιμοποιεί τεχνολογία με αυξημένη αυτονομία δε θα υπάγεται σε ευνοϊκότερο καθεστώς ευθύνης από το εάν η ζημία είχε προκληθεί από ένα φυσικό πρόσωπο – προστηθέντα, ε) οι παραγωγοί προϊόντων ή ψηφιακού υλικού που ενσωματώνουν τεχνολογίες ΤΝ θα ευθύνονται για τη ζημία που προξενούν τα ελαττώματα στα προϊόντα τους, ακόμα και αν η ζημία οφείλεται σε αλλαγές που έγιναν υπό τον έλεγχο του παραγωγού ακόμα και αφού το προϊόν τέθηκε σε κυκλοφορία, στ) η ασφάλιση αστικής ευθύνης θα πρέπει να είναι υποχρεωτική στις περιπτώσεις που μια δραστηριότητα υψηλού κινδύνου θέτει τρίτους σε πιθανότητα ζημίας, ζ) στις περιπτώσεις που η χρήση συγκεκριμένης τεχνολογίας αυξάνει τη δυσκολία απόδειξης της ζημίας του θύματος, θα πρέπει να υπάρχουν αποδεικτικές διευκολύνσεις του τελευταίου, η) οι αναδυόμενες ψηφιακές τεχνολογίες θα πρέπει να υποβάλλονται σε υποχρεώσεις καταγραφής κινήσεων/δράσεων/πράξεων, όπου, σε συγκεκριμένες περιπτώσεις, η παράλειψη καταγραφής ή πρόσβασης στην καταγραφή θα συνεπάγεται αναστροφή του βάρους απόδειξης προς όφελος του ζημιωθέντα, θ) η καταστροφή των στοιχείων του θύματος θα θεωρείται ζημία, η οποία θα είναι δεκτική αποκατάστασης υπό συγκεκριμένες προϋποθέσεις και ι) δεν είναι απαραίτητο να αναγνωριστεί νομική προσωπικότητα σε συσκευές ή συστήματα αυτοματισμών, καθώς η ζημία που αυτά προκαλούν θα πρέπει να αποδίδεται σε συγκεκριμένα φυσικά ή νομικά πρόσωπα⁴⁶.

III.3. Η Λευκή Βίβλος για την Τεχνητή Νοημοσύνη

Η ανωτέρω Έκθεση και οι πολύ χρήσιμες προτάσεις της δε φαίνεται, όμως, να έχουν ιδιαίτερη επίπτωση στις πρωτοβουλίες της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, η οποία δημοσιεύει στις 19 Φεβρουαρίου 2020 μια Λευκή Βίβλο για την τεχνητή νοημοσύνη⁴⁷. Εκεί διακηρύσσει, για άλλη μια φορά, ότι στοχεύει, αφενός

46 Βλ. Έκθεση της 21ης Απριλίου 2019 της Ομάδας Εμπειρογνομώνων, όπ.π., σελ. 3 επ.

47 Βλ. Λευκή Βίβλο της Επιτροπής, της 19ης Φεβρουαρίου 2020, με τίτλο «Τεχνητή νοημοσύνη – Η ευρωπαϊκή προσέγγιση της αριστείας και της εμπιστοσύνης» (COM(2020)0065), διαθέσιμη στην ιστοσελίδα (τελευταία επίσκεψη 15/11/2021) < https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/commission-white-paper-artificial-intelligence-feb2020_el_1.pdf >. Κατά την ίδια ημερομηνία η Ευρωπαϊκή Επιτροπή δημοσιεύει και έκθεσή της προς Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, το Συμβούλιο και την Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή, της 19ης Φεβρουαρίου 2020, σχετικά με τις επιπτώσεις της τεχνητής νοημοσύνης, του διαδικτύου των πραγμάτων και της ρομποτικής στην ασφάλεια και την ευθύνη (COM(2020)0064), διαθέσιμη στην ιστοσελίδα (τελευταία επίσκεψη 15/11/2021) < <https://eur-lex.europa.eu/>

στην ενθάρρυνση της χρήσης τεχνολογιών ΤΝ, αφετέρου στον περιορισμό των σχετικών κινδύνων. Παρουσιάζει γενικές μόνο κατευθύνσεις σχετικά με την πολιτική της για τη δημιουργία ενός «οικοσυστήματος αριστείας»⁴⁸, το οποίο θα διέπεται από κανόνες για την ορθή εποπτεία των σύγχρονων τεχνολογιών ΤΝ που θα περιλαμβάνει, τόσο τροποποιήσεις του παρόντος νομοθετικού πλαισίου της ΕΕ όσο και νέες νομοθετικές πρωτοβουλίες. Η Λευκή Βίβλος λειτουργεί, δηλαδή, ουσιαστικά, και κατά παραδοχή της Επιτροπής, μόνο ως έναυσμα για μια διαβούλευση με τους κοινωνικούς εταίρους και τα Κράτη-Μέλη ως προς τις γενικές και σχετικά αόριστες παραμέτρους ενός συστήματος ασφάλειας και λειτουργίας των τεχνολογιών ΤΝ, με γενικόλογες αναφορές στα ζητήματα ευθύνης, χωρίς όμως συγκεκριμένες προτάσεις, σε μια εποχή που μάλλον υπήρξε προσδοκία για πιο γρήγορη πρόοδο από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή στα ζητήματα ευθύνης⁴⁹.

IV. Επόμενες πρωτοβουλίες του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου

IV.1. Η Μελέτη εκτίμησης επιπρόσθετης αξίας για τη θέσπιση συστήματος ευθύνης για την ΤΝ

Προφανώς στο πλαίσιο της προσπάθειας του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου να προωθήσει τη δημιουργία ενός συστήματος ευθύνης για τις νέες ψηφιακές τεχνολογίες, δημοσιεύεται στις 25/9/2020 η Μελέτη εκτίμησης της ευρωπαϊκής προστιθέμενης αξίας που εκπόνησε η Μονάδα Ευρωπαϊκής Προστιθέμενης Αξίας της Υπηρεσίας Έρευνας του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου με τίτλο «Civil liability regime for artificial intelligence: European added value assessment»⁵⁰.

Η Μελέτη εκκινεί από τις γενικές διαπιστώσεις ότι η ρύθμιση της ευθύνης

legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52020DC0064&from=EL >.

48 Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Λευκή Βίβλος για την Τεχνητή Νοημοσύνη — Η ευρωπαϊκή προσέγγιση της αριστείας και της εμπιστοσύνης, COM(2020) 65 final, 2020, όπ.π., σελ. 5.

49 Βλ. και το Ψήφισμα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου της 12 Φεβρουαρίου 2019 σχετικά με μια ολοκληρωμένη ευρωπαϊκή βιομηχανική πολιτική για την τεχνητή νοημοσύνη και τη ρομποτική, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα (τελευταία επίσκεψη 15/11/2021) < https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-8-2019-0081_EL.html >, όπου στην παρ. 132 «εκφράζει, ωστόσο, την απογοήτευσή του για το γεγονός ότι δεν υποβλήθηκε καμία σχετική νομοθετική πρόταση κατά τη διάρκεια αυτής της κοινοβουλευτικής περιόδου, με αποτέλεσμα να καθυστερήσει η επικαιροποίηση των κανόνων περί ευθύνης σε επίπεδο ΕΕ και να απειληθεί σε ολόκληρη την ΕΕ η ασφάλεια δικαίου στον κλάδο αυτόν τόσο για τους εμπόρους όσο και για τους καταναλωτές».

50 Διαθέσιμη (μόνο στα αγγλικά) στην ιστοσελίδα (τελευταία επίσκεψη 15/11/2021) < [https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document.html?reference=EPRS_STU\(2020\)654178](https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document.html?reference=EPRS_STU(2020)654178) >.

επιδρά με πολλούς και διάφορους τρόπους στην κοινωνία την οποία διέπει⁵¹. Επισημαίνει ότι ιδανικά, η ευθύνη, και επομένως και οι σχετικοί κίνδυνοι, πρέπει να κατανέμονται σύμφωνα με αυτό που θεωρείται ως το ορθό και το δίκαιο. Υπενθυμίζει ότι σύμφωνα με την οικονομική θεωρία, οι κανόνες ευθύνης διευκολύνουν την εύλογη χρήση των πόρων, προωθούν την καθιέρωση προτύπων ασφαλείας και αποθαρρύνουν την ανάληψη δραστηριοτήτων υψηλού κινδύνου⁵². Αποδέχεται ότι οι κανόνες ευθύνης επηρεάζουν την ταχύτητα και κατεύθυνση της ανάπτυξης μιας νέας τεχνολογίας, με τη δημιουργία σχετικών κινήτρων⁵³. Έτσι καταλήγει στο συμπέρασμα ότι ένα αποτελεσματικό σύστημα ρύθμισης πρέπει να μειώνει την πιθανότητα πραγματοποίησης των κινδύνων της τεχνολογίας αυτής και, υπό συγκεκριμένες προϋποθέσεις, να παρέχει έναν μηχανισμό για την αποζημίωση των θυμάτων της⁵⁴. Με τον τρόπο αυτό ενισχύεται η εμπιστοσύνη στη χρήση της τεχνολογίας, μειώνεται η αβεβαιότητα για τις επιχειρήσεις που αναπτύσσουν νέες τεχνολογίες και τελικά υποστηρίζεται η ανάπτυξή τους στην ΕΕ⁵⁵.

Υπό αυτό το πρίσμα, η Μελέτη εξετάζει διεξοδικά κατά πόσον οι υπάρχουσες διατάξεις αδικοπρακτικής ευθύνης ρυθμίζουν ικανοποιητικά τις τεχνολογίες ΤΝ. Ξεκινά την ανάλυση των καλύψεων της Οδηγίας για την ευθύνη του παραγωγού για τα ελαττωματικά προϊόντα, και καταλήγει στο ορθό συμπέρασμα ότι για πολλούς λόγους (που έχουν ήδη αναφερθεί και εδώ) δεν φαίνεται να επαρκεί για την κάλυψη των κινδύνων από τις τεχνολογίες ΤΝ⁵⁶. Παραθέτει τα συστήματα και τις διατάξεις αντικειμενικής ευθύνης (για πράγματα, δραστηριότητες, ζώα, πρόστηση κτλ.) που υπάρχουν στα Κράτη-Μέλη της ΕΕ, και διαπιστώνει ότι οι εθνικοί κανόνες αντικειμενικής ευθύνης παρουσιάζουν

51 Βλ. Μελέτη εκτίμησης της ευρωπαϊκής προστιθέμενης αξίας που εκπόνησε η Μονάδα Ευρωπαϊκής Προστιθέμενης Αξίας της Υπηρεσίας Έρευνας του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου με τίτλο «Civil liability regime for artificial intelligence: European added value assessment», όπ.π., σελ. 4 επ.

52 Βλ. και ενδεικτική παραπομπή σε *L. Kaplow and S. Shavell*, *Economic Analysis of Law*, in *A.J. Auerbach and M. Feldstein (eds.) Handbook of Public Economics*, Vol.3, 2002, North Holland Publishing.

53 Βλ. Μελέτη εκτίμησης της ευρωπαϊκής προστιθέμενης αξίας που εκπόνησε η Μονάδα Ευρωπαϊκής Προστιθέμενης Αξίας της Υπηρεσίας Έρευνας του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου με τίτλο «Civil liability regime for artificial intelligence: European added value assessment», όπ.π., σελ. 5, με περαιτέρω παραπομπές.

54 Βλ. Μελέτη εκτίμησης της ευρωπαϊκής προστιθέμενης αξίας, όπ.π., σελ. 5.

55 Βλ. Μελέτη εκτίμησης της ευρωπαϊκής προστιθέμενης αξίας, όπ.π., σελ. 5 επ. Το συμπέρασμα αυτό φαίνεται να επιβεβαιώνεται και από τη μελέτη του Capgemini Research Institute “Why Addressing Ethical Questions in AI Will Benefit Organizations”, σελ. 18, 2019, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα (τελευταία επίσκεψη 15/11/2021) < <https://www.capgemini.com/research/why-addressing-ethical-questions-in-ai-will-benefit-organizations/> >.

56 Βλ. Μελέτη εκτίμησης της ευρωπαϊκής προστιθέμενης αξίας, όπ.π., σελ. 9.

πολλές διαφορές και κάποιες φορές μικρή ευελιξία και δυνατότητα προσαρμογής στις προκλήσεις των τεχνολογιών ΤΝ⁵⁷. Τα συμπεράσματα αυτά η Μελέτη θα τα χρησιμοποιήσει και στη συνέχεια για να επισημάνει τη χρησιμότητα μιας ενιαίας ευρωπαϊκής ρύθμισης ευθύνης, πριν τα Κράτη-Μέλη αρχίσουν να προβλέπουν τέτοιες, προκειμένου να αποφευχθεί ο κατακερματισμός του νομικού πλαισίου ευθύνης και να ενθαρρύνεται η ανάπτυξη των τεχνολογιών ΤΝ⁵⁸. Η Μελέτη εκφράζει, πάντως, την άποψη ότι οι εθνικές διατάξεις για την αντικειμενική ευθύνη από την κατοχή ζώου παρουσιάζει μια ενδιαφέρουσα βάση για τη ρύθμιση δραστηριοτήτων στο πλαίσιο τεχνολογικών ΤΝ υψηλού κινδύνου⁵⁹, υποστηρίζοντας προφανώς την αναγκαιότητα θέσπισης κανόνων αντικειμενικής ευθύνης, τουλάχιστον για κάποιες υψηλότερου κινδύνου δραστηριότητες.

Η Μελέτη προχωρά μετά σε μια σύγκριση, με τη μορφή της οικονομικής αποτίμησης, των δύο επιλογών της ΕΕ: το κόστος της επιλογής της μη δράσης σε ενωσιακό επίπεδο, σε σύγκριση με το κόστος της υιοθέτησης ενωσιακών κανόνων. Καταλήγει στο συμπέρασμα πως παρά τις δυσκολίες ακριβούς αποτίμησης της ανάπτυξης των τεχνολογιών ΤΝ, η ύπαρξη ενιαίων, δίκαιων και ισορροπημένων ενωσιακών κανόνων θα φέρουν μεγαλύτερη ασφάλεια δικαίου και συνεπώς περισσότερες επενδύσεις, ασφάλεια και αποφυγή υπέρμετρα ζημιολόγων δραστηριοτήτων⁶⁰.

IV.2. Το Ψήφισμα του Κοινοβουλίου και το Σχέδιο Κανονισμού για την αστική ευθύνη στο πλαίσιο δραστηριοτήτων ΤΝ

Με την ανωτέρω Μελέτη στο οπλοστάσιό του, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο εντείνει τις προσπάθειες προώθησης ενός νέου καθεστώτος αστικής ευθύνης, προβαίνοντας στις 20 Οκτωβρίου 2020 σε ακόμα ένα ψήφισμα με τίτλο «Καθεστώς αστικής ευθύνης για την τεχνητή νοημοσύνη»⁶¹. Επαναλαμβάνει ότι οι κανόνες αστικής ευθύνης για την τεχνητή νοημοσύνη θα πρέπει να επιδιώκουν την επίτευξη ισορροπίας μεταξύ, αφενός, της προστασίας του κοινού και,

57 Βλ. Μελέτη εκτίμησης της ευρωπαϊκής προστιθέμενης αξίας, όπ.π., σελ. 32.

58 Βλ. Μελέτη εκτίμησης της ευρωπαϊκής προστιθέμενης αξίας, όπ.π., σελ. 37. Βλ. και τη λίστα των Κρατών-Μελών της ΕΕ που φαίνεται ήδη να σχεδιάζουν την εισαγωγή διατάξεων ευθύνης, όπ.π. σελ. 44 επ.

59 Βλ. Μελέτη εκτίμησης της ευρωπαϊκής προστιθέμενης αξίας, όπ.π., σελ. 32.

60 Βλ. Μελέτη εκτίμησης της ευρωπαϊκής προστιθέμενης αξίας, όπ.π., αναλυτικά σελ. 50 επ. και συμπερασματικά στη σελ. 63.

61 Ψήφισμα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου της 20ής Οκτωβρίου 2020 με συστάσεις προς την Επιτροπή όσον αφορά το καθεστώς αστικής ευθύνης για την τεχνητή νοημοσύνη P9_TA(2020)0276, (2020/2014(INL)), διαθέσιμο στην ιστοσελίδα (τελευταία επίσκεψη 15/11/2021) < https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2020-0276_EL.html >.

αφετέρου, των επιχειρηματικών κινήτρων για επενδύσεις στην καινοτομία σε συστήματα τεχνητής νοημοσύνης. Υιοθετεί τη θέση ότι η Ένωση θα πρέπει να προβεί συντονισμένα, και όχι με τον κατακερματισμό των εθνικών ρυθμίσεων, σε συγκεκριμένες αναγκαίες προσαρμογές της νομοθεσίας της, προκειμένου να εξασφαλίσει ασφάλεια δικαίου και προστασία των πολιτών της⁶². Προκρίνει, δε την εισαγωγή νέων και «μελλοντοστρεφών» ιδεών, αντί την αντικατάσταση των υφιστάμενων συστημάτων ευθύνης που λειτουργούν καλά⁶³.

Στο πλαίσιο αυτό, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο παρατηρεί ότι λόγω της αδιαφάνειας, πολυπλοκότητας και της συνδεσιμότητας ενός συστήματος ΤΝ, ο χειριστής του θα είναι σε πολλές περιπτώσεις το πρώτο ορατό σημείο επαφής για το θιγόμενο πρόσωπο⁶⁴. Έτσι, τίθεται υπέρ της αναγνώρισης αξιώσεων αστικής ευθύνης έναντι του χειριστή, εκφράζοντας τη θέση ότι η ευθύνη του δικαιολογείται από το γεγονός ότι αυτός ελέγχει έναν κίνδυνο που συνδέεται με το σύστημα ΤΝ, συγκρίσιμο με τον ιδιοκτήτη ενός αυτοκινήτου ή κατοικιδίου ζώου⁶⁵.

Αυξάνοντας, μάλιστα, την πίεση προς την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, το Κοινοβούλιο αναλαμβάνει την όχι συνήθη πρωτοβουλία να προτείνει το ίδιο ένα σχέδιο Κανονισμού για τις αξιώσεις αποζημίωσης των φυσικών και νομικών προσώπων για ζημία ή βλάβη στη ζωή, την υγεία και την περιουσία τους, έναντι των χειριστών συστημάτων ΤΝ, που τις προκάλεσαν (βλ. άρθρο 1 και 2 παρ. 1⁶⁶ του σχεδίου Κανονισμού).

Το σχέδιο Κανονισμού του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου προτείνει αντικειμενική ευθύνη για συστήματα ΤΝ υψηλού κινδύνου, με την πρόβλεψη ότι οι χειριστές συστημάτων ΤΝ υψηλού κινδύνου δεν μπορούν να απαλλαγούν από την ευθύνη τους ισχυριζόμενοι ότι ενήργησαν με την δέουσα επιμέλεια ή ότι η ζημία προκλήθηκε από αυτόνομη δραστηριότητα του ΤΝ συστήματος. Οι χειριστές μπορούν μόνο να απαλλαγούν από την ευθύνη τους αν η ζημία ή βλάβη οφείλεται σε ανωτέρα βία (βλ. άρθρο 4 παρ. 3 σχεδίου Κανονισμού). Το σχέδιο προβλέπει, όμως, οικονομικό περιορισμό της ευθύνης: έως δύο εκα-

62 Βλ. Ψήφισμα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου της 20ής Οκτωβρίου 2020 με συστάσεις προς την Επιτροπή όσον αφορά το καθεστώς αστικής ευθύνης για την τεχνητή νοημοσύνη P9_TA(2020)0276, παρ. 2 επ.

63 Βλ. Ψήφισμα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου της 20ής Οκτωβρίου 2020, ό.π., Εισαγωγή, παρ. 2 επ.

64 Βλ. Ψήφισμα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου της 20ής Οκτωβρίου 2020, ό.π., παρ. 10.

65 Ό.π.

66 Το σχέδιο Κανονισμού περιλαμβάνει και μια νομοτεχνικά άκομψη, θεωρούμε, πρόβλεψη, για ευθύνη του φυσικού προσώπου που έχει προκαλέσει και «σημαντική ηθική βλάβη που οδηγεί σε επαληθεύσιμη οικονομική ζημία», με σκοπό, υποθέτουμε την αποκατάσταση της αποθετικής ζημίας (των διαφυγόντων κερδών) ενός φυσικού ή νομικού προσώπου.

τομύρια ευρώ σε περίπτωση θανάτου ή βλάβης της υγείας ή της σωματικής ακεραιότητας του θιγόμενου προσώπου και έως ένα εκατομμύριο ευρώ σε περίπτωση «σημαντικής ηθικής βλάβης που οδηγεί σε επαληθεύσιμη οικονομική ζημία ή ζημία της περιουσίας» του θιγόμενου προσώπου (άρθρο 5 παρ. 1).

Το σχέδιο Κανονισμού του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου προβλέπει, μάλιστα, τον εξής ιδιαίτερο περιορισμό: σε περίπτωση που η συνολική αποζημίωση που πρέπει να καταβληθεί σε περισσότερα πρόσωπα τα οποία υφίστανται βλάβη ή ζημία που προκλήθηκε από την ίδια λειτουργία του ίδιου συστήματος υψηλού κινδύνου ΤΝ υπερβαίνει τα συνολικά ποσά που προβλέπονται ανωτέρω, τα ποσά που θα καταβληθούν σε κάθε πρόσωπο μειώνονται κατ' αναλογία, ώστε να μην υπερβαίνει τα εν λόγω όρια (άρθρο 5 παρ. 2 σχεδίου Κανονισμού). Σύμφωνα, δηλαδή, με τη διάταξη αυτή, εάν ένα αυτόνομο αυτοκίνητο⁶⁷/τραίνο/αεροπλάνο/ιατρικό εργαλείο τραυματίσει σοβαρά ένα άτομο, το όριο αποζημίωσης θα είναι 2 εκατομμύρια, εάν τραυματίσει σοβαρά στο ίδιο συμβάν εκατόν είκοσι-δύο άτομα πάλι θα ευθύνεται μέχρι το ποσό αυτό για όλους αυτούς τους ζημιωθέντες (οι οποίοι προφανώς και δε θα αποζημιωθούν πλήρως).

Ο μάλλον ανεπιεικής αυτός περιορισμός της ευθύνης στοχεύει, προφανώς, στην εξασφάλιση προσιτού κόστους ασφάλισης για τις δραστηριότητες ΤΝ και στη συνεπαγόμενη ενθάρρυνση της χρήσης τεχνολογιών ΤΝ στην Ένωση. Παρά ταύτα θεωρούμε ότι είναι τελικά μη-ανεκτός. Παρότι το άρθρο 2 παρ. 3 του σχεδίου (Πεδίο Εφαρμογής) προβλέπει ότι οι διατάξεις του Κανονισμού δεν θίγουν τυχόν πρόσθετες αξιώσεις από συμβατικές αξιώσεις ευθύνης, κανονισμούς για την ευθύνη για προϊόντα κτλ, η εν λόγω ρύθμιση δε φαίνεται να περιλαμβάνει την αποζημίωση υποκειμενικής ευθύνης από αδικοπραξία με βάση την εθνική νομοθεσία. Στο βαθμό που δεν υπάρχει έστω δυνατότητα έγερσης αδικοπρακτικών αξιώσεων με βάση την υποκειμενική ευθύνη, η εν λόγω διάταξη ευθύνης σημαίνει ότι ακόμα και με βαριά αμέλεια και δόλο να προξενήσει ζημία σε χιλιάδες πρόσωπα ο χειριστής θα πληρώσει μόνο δύο εκατομμύρια σε αποζημιώσεις. Ακόμα, εξάλλου, και η συμβατική ευθύνη που εξαιρείται, σύμφωνα με το σχέδιο Κανονισμού, σε πολλά κράτη μέλη είναι δυνατόν να αποκλειστεί με κοινή συμφωνία των μερών⁶⁸. Συνεπώς, η βασική δι-

67 Ειδικά πάντως για τα ζητήματα των αυτόνομων αυτοκινήτων βλ. και τη Μελέτη του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου «A Common EU approach to liability rules and insurance for connected and autonomous vehicles, European Added Value Assessment, Accompanying the European Parliament's legislative own-initiative report», Φεβρουάριος 2018, διαθέσιμη μόνο στα αγγλικά (τελευταία επίσκεψη 15/7/2021) στη διεύθυνση: < <https://www.consilium.europa.eu/media/21603/19-euco-final-conclusions-el.pdf> >.

68 Στην Ελλάδα, βεβαίως, η εκ των προτέρων παραίτηση από το δικαίωμα αποζημίωσης επιτρέπεται μόνο για ελαφρά αμέλεια, και μόνο εάν δεν συντρέχουν κάποιες προϋποθέσεις, βλ. άρθρο 332 ΑΚ.

άταξη ευθύνης του σχεδίου Κανονισμού του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου είναι μάλλον απογοητευτική.

Στην εντελώς αντίθετη κατεύθυνση, το σχέδιο Κανονισμού προβλέπει μια υπερβολικά μακρά προθεσμία παραγραφής – 30 ετών, μία ακόμα κακή νομοθετική επιλογή για τις εν λόγω δυναμικές τεχνολογίες.

Το σχέδιο Κανονισμού προβλέπει, πάντως, υποκειμενική ευθύνη για τα συστήματα ΤΝ που δεν είναι υψηλού κινδύνου, και μάλιστα παραπέμποντας στις εθνικές διατάξεις αποζημίωσης, ενώ περιέχει και άρθρα με αναμενόμενες ρυθμίσεις για τη συνυπαιτιότητα, την ευθύνη από κοινού και εις ολόκληρον και το δικαίωμα αναγωγής (άρθρα 10, 11 και 12).

V. Η προτεινόμενη δράση από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή: Πρόταση Κανονισμού για την Τεχνητή Νοημοσύνη

Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή παρουσιάζει, τελικά, στις 21.4.2021 την Πρόταση Κανονισμού για τη θέσπιση εναρμονισμένων κανόνων για την Τεχνητή Νοημοσύνη⁶⁹. Ως εισαγωγική παρατήρηση μπορούμε να πούμε ότι η Πρόταση αυτή χαρακτηρίζεται από την ποιότητα επεξεργασίας των προτάσεων της Επιτροπής⁷⁰, αλλά δεν περιέχει ουδεμία ρύθμιση για τα ζητήματα αστικής ευθύνης των προσώπων που τα χρησιμοποιούν.

Το κείμενο της Πρότασης, δε θα είναι βέβαια πιθανότατα, τελικό, σίγουρα όμως είναι δηλωτικό της τάσης που έχει επικρατήσει έως τώρα όσον αφορά τη ρύθμιση των τεχνολογιών ΤΝ στην Ευρωπαϊκή Ένωση, και μπορούμε να υποθέσουμε ότι παρά τις αλλαγές που μπορεί να επιφέρει η μετέπειτα νομοπαρασκευαστική διαδικασία στο δρόμο για την ψήφιση του Κανονισμού, ότι θα κρατήσει κάποια από τα βασικά χαρακτηριστικά του.

Ειδικότερα, η Πρόταση Κανονισμού της Ευρωπαϊκής Επιτροπής περιλαμβάνει, καταρχήν, τον ορισμό του συστήματος τεχνητής νοημοσύνης (σύστημα ΤΝ) ως το: *«λογισμικό που αναπτύσσεται με μία ή περισσότερες από τις τεχνικές και προσεγγίσεις που παρατίθενται στο παράρτημα Ι και μπορεί, για ένα δεδομένο σύνολο στόχων που έχουν καθοριστεί από τον άνθρωπο, να παράγει στοιχεία εξόδου όπως περιεχόμενο, προβλέψεις, συστάσεις ή αποφάσεις που επηρεάζουν τα περιβάλλοντα με τα*

69 Βλ. Πρόταση Κανονισμού του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου για τη Θέσπιση Εναρμονισμένων Κανόνων σχετικά με την Τεχνητή Νοημοσύνη (Πράξη για την Τεχνητή Νοημοσύνη) και για την τροποποίηση ορισμένων νομοθετικών πράξεων της Ένωσης, COM(2021) 206 final {SEC(2021) 167 final} - {SWD(2021) 84 final} - {SWD(2021) 85 final}.

70 Βλ. και T. Burri/ F. von Bothmer, The New EU Legislation on Artificial Intelligence: A Primer, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα (τελευταία επίσκεψη 15/11/2021) < SSRN: <https://ssrn.com/abstract=3831424> >: “Overall, the Commission’s proposal is clever, well written and balanced”.

οποία αλληλεπιδρά»⁷¹. Ο ορισμός αυτός φαίνεται να έχει επηρεαστεί από τον αντίστοιχο του ΟΟΣΑ⁷², ενώ λόγω της παραπομπής στις τεχνολογίες που παρατίθενται στο παράρτημα Ι της Πρότασης επικρίθηκε, μάλλον άδικα, ως υπερβολικά ευρύς⁷³.

Σε κάθε περίπτωση, η Πρόταση Κανονισμού εκκινεί από τους κινδύνους στην υγεία, στην ασφάλεια και στην προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων των φυσικών προσώπων⁷⁴ και ρυθμίζει ταξινομώντας τα συστήματα ΤΝ σε τέσσερις διαφορετικές κατηγορίες: Στην πρώτη κατηγορία εμπίπτουν τα συστήματα ΤΝ που προβαίνουν σε πρακτικές που ορίζονται ως απαγορευμένες, ενδεικτικά: «η διάθεση στην αγορά, η θέση σε λειτουργία ή η χρήση συστήματος ΤΝ που χρησιμοποιεί τεχνικές οι οποίες απευθύνονται στο υποσυνείδητο ενός προσώπου υπερκεράζοντας το συνειδητό του, προκειμένου να στρεβλώσει ουσιωδώς τη συμπεριφορά ενός προσώπου κατά τρόπο που προκαλεί ή ενδέχεται να προκαλέσει στο εν λόγω πρόσωπο ή σε άλλο πρόσωπο σωματική ή ψυχολογική βλάβη»⁷⁵. Ενδιαφέρον παρουσιάζει εδώ η απουσία αναφοράς στην απαγόρευση λειτουργίας ή χρήσης συστημάτων ΤΝ που χρησιμοποιούν τεχνικές που υπερκεράζουν το συνειδητό ενός προσώπου προξενώντας του οικονομική ζημία!

Όσον αφορά τη δεύτερη κατηγορία, η Πρόταση προβαίνει σε ταξινόμηση των συστημάτων ΤΝ που ορίζονται ως υψηλού κινδύνου, τα οποία περιλαμ-

71 Βλ. άρθρο 3 (1) που περιλαμβάνει τους σχετικούς ορισμούς, Πρόταση Κανονισμού για τη Θέσπιση Εναρμονισμένων Κανόνων σχετικά με την Τεχνητή Νοημοσύνη, όπ.π.

72 Βλ. OECD, Recommendation of the Council on Artificial Intelligence, 2019, σελ. 7, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα (τελευταία επίσκεψη 15/11/2021) < <https://legalinstruments.oecd.org/en/instruments/oecd-legal-0449> >.

73 Δες ενδεικτικά P. Glauner, An Assessment of the AI Regulation Proposed by the European Commission, arXiv:2105.15133 [cs.CY], σελ. 3, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα (τελευταία επίσκεψη 15/11/2021) < <https://arxiv.org/pdf/2105.15133.pdf> > και στο υπό δημοσίευση βιβλίο των S. Ehsani/P. Glauner/P. Plugmann/Florian M. Thieringer (εκδ.) “The Future Circle of Healthcare: AI, 3D Printing, Longevity, Ethics, and Uncertainty Mitigation” Springer 2022. Ότι παρά τις σχετικές αναλύσεις εδώ και μερικά χρόνια δεν έχει επιτευχθεί ένας κοινά αποδεκτός ορισμός της έννοιας της ΤΝ, βλ. N.A.Smuha, From a ‘race to AI’ to a ‘race to AI regulation’: regulatory competition for artificial intelligence, Law, Innovation and Technology (2021), 13:1, 57-84, σελ. 62, DOI: 10.1080/17579961.2021.1898300. Βλ. και τη συζήτηση για το ποιος θα μπορούσε να είναι ένας ορισμός για την ΤΝ A. Pošćić/A. Martinović, Chapter 3, Towards a regulatory framework for artificial intelligence – an EU approach, σελ. 50 επ., σε S. Drezgić/ A.Host/ M. Tomljanović/ S. Žiković (Εκδ.), Contemporary Economic and Business Issues, 2021, University of Rijeka.

74 Βλ. ενδεικτικά τις αναφορές στις εισαγωγικές παρατηρήσεις 1, 13, 27, 32 και τα άρθρα 7 (1) (β), 65 της Πρότασης Κανονισμού για τη Θέσπιση Εναρμονισμένων Κανόνων σχετικά με την Τεχνητή Νοημοσύνη, όπ.π.

75 Βλ. το άρθρο 5 παρ. 1 (1) Πρότασης Κανονισμού για τη Θέσπιση Εναρμονισμένων Κανόνων σχετικά με την Τεχνητή Νοημοσύνη, όπ.π.

βάνει στα παραρτήματα II και III⁷⁶. Στο πλαίσιο αυτό, θεωρείται ως σύστημα TN υψηλού κινδύνου, αφενός αυτό που προορίζεται να χρησιμοποιηθεί ως κατασκευαστικό στοιχείο ασφάλειας ενός προϊόντος ή είναι το ίδιο προϊόν που καλύπτεται από την ενωσιακή νομοθεσία εναρμόνισης που παρατίθεται στο παράρτημα II, καθώς και το προϊόν του οποίου κατασκευαστικό στοιχείο ασφάλειας είναι το σύστημα TN, ή το ίδιο το σύστημα TN ως προϊόν, απαιτείται να υποβληθεί σε αξιολόγηση της συμμόρφωσης από τρίτο μέρος με σκοπό τη διάθεση του εν λόγω προϊόντος στην αγορά ή τη θέση του σε λειτουργία, σύμφωνα με την ενωσιακή νομοθεσία εναρμόνισης που παρατίθεται στο παράρτημα II⁷⁷. Στην κατηγορία αυτή εμπίπτουν, μεταξύ άλλων, παιχνίδια, ανελκυστήρες, συσκευές που καίνε αέρια καύσιμα και ιατρικές συσκευές⁷⁸.

Περαιτέρω, το παράρτημα III περιλαμβάνει (όπως φαίνεται, εξαντλητικά⁷⁹) οκτώ τομείς στους οποίους η χρήση συστημάτων TN θεωρείται υψηλού κινδύνου. Ενδεικτικά αναφέρονται οι τομείς βιομετρικής ταυτοποίησης και κατηγοριοποίησης φυσικών προσώπων, διαχείρισης και λειτουργίας υποδομών ζωτικής σημασίας (φυσικού αερίου, νερού κτλ.), απασχόλησης, διαχείρισης εργαζομένων και πρόσβασης στην αυτοαπασχόληση⁸⁰, συστημάτων TN που προορίζονται να χρησιμοποιηθούν από αρχές επιβολής του νόμου, ή για την απονομή δικαιοσύνης και τις δημοκρατικές διαδικασίες⁸¹, κτλ. Ενδιαφέρον

76 Βλ. άρθρο 6 της Πρότασης Κανονισμού για τη Θέσπιση Εναρμονισμένων Κανόνων σχετικά με την Τεχνητή Νοημοσύνη, όπ.π.

77 Βλ. άρθρο 6 παρ.1 της Πρότασης Κανονισμού για τη Θέσπιση Εναρμονισμένων Κανόνων σχετικά με την Τεχνητή Νοημοσύνη, όπ.π.

78 Βλ. *T. Burri/ F. von Bothmer*, *The New EU Legislation on Artificial Intelligence: A Primer*, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα (τελευταία επίσκεψη 15/11/2021) < SSRN: <https://ssrn.com/abstract=3831424> >.

79 Με δυνατότητα της Επιτροπής να τροποποιεί το παράρτημα III, βλ. άρθρο 7 και 73 της Πρότασης Κανονισμού για τη Θέσπιση Εναρμονισμένων Κανόνων σχετικά με την Τεχνητή Νοημοσύνη, όπ.π.

80 Βλ. κριτική για το ανεπαρκές σύστημα αυτοαξιολόγησης των επιχειρήσεων που χρησιμοποιούν TN υψηλού κινδύνου σύμφωνα με την Πρόταση Κανονισμού της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, ιδίως στο χώρο της απασχόλησης, *A.Ponse del Castillo*, *The AI Regulation: entering an AI regulatory winter? Why an ad hoc directive on AI in employment is required*, Policy Brief, European Economic, Employment and Social Policy, Ιούλιος 2021, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα (τελευταία επίσκεψη 15/11/2021: < https://www.etui.org/sites/default/files/2021-06/The%20AI%20Regulation.%20Entering%20an%20AI%20regulatory%20winter_2021.pdf >.

81 Ειδικά για τη χρήση συστημάτων TN στον τομέα απονομής δικαιοσύνης και δημοκρατικών διαδικασιών ως τομέα υψηλού κινδύνου σύμφωνα με το Παράρτημα III της Πρότασης Κανονισμού βλ. και *S.F.Schwemer/L.Tomada/T.Passini*, *Legal AI Systems in the EU's proposed Artificial Intelligence Act*, σελ. 3 επ., διαθέσιμο στην ιστοσελίδα (τελευταία επίσκεψη 15/11/2021), < <http://ceur-ws.org/Vol-2888/paper8.pdf> >.

παρουσιάζει για τα συστήματα ΤΝ που αναφέρονται στο παράρτημα ΙΙΙ, ότι ο παράγοντας που καθορίζει τον χαρακτηρισμό ως υψηλού κινδύνου είναι η πρόθεση χρήσης τους. Έχει, μάλιστα, εκφραστεί η άποψη ότι η λίστα αυτή θα συζητηθεί εκτενώς από το Συμβούλιο και το Κοινοβούλιο κατά την πορεία της νομοπαρασκευαστικής διαδικασίας, και θεωρείται πιθανό να υπάρχουν σχετικές τροποποιήσεις⁸².

Ο χαρακτηρισμός ενός συστήματος ΤΝ ως υψηλού κινδύνου δημιουργεί ορισμένες υποχρεώσεις, τις οποίες οφείλει να εκπληρώνει ο «πάροχος»⁸³ αυτού, όταν εισάγεται σύστημα στην κυκλοφορία⁸⁴. Σε αυτές περιλαμβάνεται η υιοθέτηση ενός ολοκληρωμένου συστήματος διαχείρισης κινδύνων⁸⁵, με την εξασφάλιση της ποιότητας των δεδομένων⁸⁶ και την τήρηση τεχνικών εγγράφων και αρχείων καταγραφής για την ύπαρξη διαφάνειας⁸⁷. Στα συστήματα ΤΝ υψηλού κινδύνου, πρέπει, επίσης, να διασφαλίζεται η ακρίβεια, ανθεκτικότητα και ασφάλεια στον κυβερνοχώρο⁸⁸. Επίσης η ανθρώπινη επίβλεψη είτε μέσω του σχεδιασμού είτε παρέχοντας τη δυνατότητα αυτή στους χρήστες⁸⁹. Ένα σύστημα ΤΝ υψηλού κινδύνου, εάν είναι «αυτόνομο», δηλαδή δεν ενσωματώνεται σε άλλα προϊόντα, τα οποία ρυθμίζονται ειδικά, πρέπει να εγγράφεται σε μια νέα δημόσια βάση δεδομένων⁹⁰. Οι χρήστες (ένας όρος που αποκλείει εκείνους που κάνουν χρήση του συστήματος ΤΝ υπό μία προσωπι-

82 Βλ. *T. Burri/ F. von Bothmer*, *The New EU Legislation on Artificial Intelligence: A Primer*, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα (τελευταία επίσκεψη 15/11/2021) < SSRN: <https://ssrn.com/abstract=3831424> >.

83 Βλ. άρθρο 3 (2) της Πρότασης Κανονισμού για τη Θέσπιση Εναρμονισμένων Κανόνων σχετικά με την Τεχνητή Νοημοσύνη, ό.π.

84 Βλ. άρθρο 16 της Πρότασης Κανονισμού για τη Θέσπιση Εναρμονισμένων Κανόνων σχετικά με την Τεχνητή Νοημοσύνη, ό.π. Υπό ορισμένες προϋποθέσεις οι υποχρεώσεις αυτές μπορεί να βαρύνουν τον διανομέα, τον εισαγωγέα του συστήματος ΤΝ ή τρίτα μέρη, βλ. άρθρα 26-28 της Πρότασης Κανονισμού.

85 Βλ. άρθρα 8 και 9 της Πρότασης Κανονισμού για τη Θέσπιση Εναρμονισμένων Κανόνων σχετικά με την Τεχνητή Νοημοσύνη, ό.π.

86 Βλ. άρθρο 10 της Πρότασης Κανονισμού για τη Θέσπιση Εναρμονισμένων Κανόνων σχετικά με την Τεχνητή Νοημοσύνη, ό.π.

87 Βλ. άρθρα 11-13 της Πρότασης Κανονισμού για τη Θέσπιση Εναρμονισμένων Κανόνων σχετικά με την Τεχνητή Νοημοσύνη, ό.π.

88 Βλ. άρθρο 12 της Πρότασης Κανονισμού για τη Θέσπιση Εναρμονισμένων Κανόνων σχετικά με την Τεχνητή Νοημοσύνη, ό.π.

89 Βλ. άρθρο 14 της Πρότασης Κανονισμού για τη Θέσπιση Εναρμονισμένων Κανόνων σχετικά με την Τεχνητή Νοημοσύνη, ό.π.

90 Βλ. άρθρα 51 και 62 της Πρότασης Κανονισμού για τη Θέσπιση Εναρμονισμένων Κανόνων σχετικά με την Τεχνητή Νοημοσύνη, ό.π.

κή, δηλαδή μη επαγγελματική ιδιότητα⁹¹) υπόκεινται επίσης σε υποχρεώσεις: δεσμεύονται να ακολουθούν τις οδηγίες του παρόχου και οφείλουν να παρακολουθούν το σύστημα TN που χρησιμοποιούν⁹². Οι υποχρεώσεις του παρόχου μεταφέρονται, εξάλλου, και σε τρίτα πρόσωπα, εφόσον αυτά προβούν σε τροποποιήσεις ενός συστήματος TN υψηλού κινδύνου⁹³. Ο πάροχος οφείλει πάντως να προβαίνει ο ίδιος σε αξιολόγηση της συμμόρφωσης με τις διατάξεις του Κανονισμού. Μόνο στις περιπτώσεις που γίνεται (νόμιμη) χρήση της τεχνολογίας βιομετρικής αναγνώρισης απαιτείται εξωτερική αξιολόγηση από τρίτο φορέα⁹⁴.

Τρίτη κατηγορία της Πρότασης Κανονισμού: τα συστήματα TN περιορισμένου κινδύνου, τα οποία θα υποβάλλονται, σύμφωνα με την πρόταση, σε ορισμένες υποχρεώσεις διαφάνειας και ενημέρωσης. Ενδεικτικά, τα φυσικά πρόσωπα θα πρέπει να ενημερώνονται όταν αλληλεπιδρούν με ένα σύστημα TN⁹⁵.

Στην τέταρτη και τελευταία κατηγορία εμπίπτουν τα συστήματα TN με ελάχιστο κίνδυνο, όπως τα βιντεοπαιχνίδια που είναι βασισμένα στην TN ή τα φίλτρα ανεπιθύμητης αλληλογραφίας, τα οποία δε θα υπέχουν ουδεμία υποχρέωση από τις διατάξεις του (προτεινόμενου) Κανονισμού.

VI. Συμπεράσματα για την πορεία ενός νέου συστήματος ευθύνης για την TN

Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή επέλεξε, λοιπόν, να μην συμπεριλάβει στην Πρόταση Κανονισμού για τη ρύθμιση των τεχνολογιών TN ουδεμία διάταξη ευθύνης. Δήλωσε, βέβαια, ότι βρίσκεται στο στάδιο επεξεργασίας σχετικών ρυθμίσεων αποζημίωσης των προσώπων που βλάπτονται από τις νέες αυτές τεχνολογίες, οι οποίες αναμένονται μέσα στο 2022⁹⁶. Δεν γνωρίζουμε το λόγο για τον οποίο

91 Βλ. άρθρο 3(4) της Πρότασης Κανονισμού για τη Θέσπιση Εναρμονισμένων Κανόνων σχετικά με την Τεχνητή Νοημοσύνη, ό.π.

92 Βλ. άρθρο 29 της Πρότασης Κανονισμού για τη Θέσπιση Εναρμονισμένων Κανόνων σχετικά με την Τεχνητή Νοημοσύνη, ό.π.

93 Βλ. άρθρο 28 παρ.1 της Πρότασης Κανονισμού για τη Θέσπιση Εναρμονισμένων Κανόνων σχετικά με την Τεχνητή Νοημοσύνη, ό.π.

94 Βλ. άρθρο 43 της Πρότασης Κανονισμού για τη Θέσπιση Εναρμονισμένων Κανόνων σχετικά με την Τεχνητή Νοημοσύνη, ό.π.

95 Βλ. άρθρο 52 της Πρότασης Κανονισμού για τη Θέσπιση Εναρμονισμένων Κανόνων σχετικά με την Τεχνητή Νοημοσύνη, ό.π.

96 Βλ. Annexes to the Communication from the Commission to the European Parliament, the European Council, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions *Fostering a European approach to Artificial Intelligence*, της 21.4.2021, COM(2021) 205 final, σελ. 33, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα (τελευταία επίσκεψη 15/11/2021)

η Επιτροπή επέλεξε να χωρίσει τις υποχρεώσεις από την αστική ευθύνη για τη μη τήρησή τους και την πρόκληση ζημίας⁹⁷. Θα περίμενε κανείς, στο παράδειγμα του Γενικού Κανονισμού Προσωπικών Δεδομένων⁹⁸, μια συνολική πρόταση⁹⁹, με διατάξεις τόσο για τις υποχρεώσεις που επιβάλλονται για τη νόμιμη χρήση των τεχνολογιών ΤΝ, και τις διοικητικές κυρώσεις για παράβαση αυτών, όσο και για την αξίωση αποζημίωσης του προσώπου που έχει ζημιωθεί από τις παραβάσεις του Κανονισμού. Η Επιτροπή, ενδεχομένως, να μην είχε ολοκληρώσει τις εργασίες της για την υποβολή μιας σωστά επεξεργασμένης πρότασης, ή να προτιμούσε να υιοθετήσει μια συντηρητική προσέγγιση περιορίζοντας τυχόν αντιδράσεις από επιχειρηματικούς φορείς που μπορεί να αντιδρούσαν πιο δυναμικά στην ταυτόχρονη ρύθμιση συμπεριφοράς και στην πρόβλεψη ευθύνης.

Εξάλλου, εάν η προβλεπόμενη νομοπαρασκευαστική διαδικασία οδηγήσει στην εφαρμογή του προτεινόμενου Κανονισμού, θεωρούμε ότι θα λειτουργήσει βοηθητικά στο χρονικά επόμενο στάδιο πρόβλεψης αστικής ευθύνης για τις νέες τεχνολογίες. Θυμίζουμε, εδώ, ότι ένα από τα ζητήματα που καταγράφηκαν ως δυσκολία για την ικανοποίηση αξίωσης αποζημίωσης για βλάβη από

<<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=COM:2021:205:FIN&qid=1619355277817>>, όπου αναφέρεται πως στους σκοπούς της Ευρωπαϊκής Επιτροπής συμπεριλαμβάνεται η πρόθεση να: «[...]propose in 2022 EU measures adapting the liability framework to the challenges of new technologies, including AI to ensure that victims who suffer damage to their life, health or property as a result of new technologies have access to the same compensation as victims of other technologies. This may include a revision of the Product Liability Directive, and a legislative proposal with regard to the liability for certain AI systems. Any new or amended provisions of existing legislation will take into account other existing EU legislation, as well as the proposed horizontal framework for AI».

97 Ότι η απαίτηση για «Ηθική ΤΝ» περιλαμβάνει την έννοια της «Λογοδοσίας» (accountability) η οποία με τη σειρά της συνδέεται με το ζήτημα της ευθύνης, βλ. και K. Kieslich/ B. Keller/ Chr. Starke, AL-Ethics By Design. Evaluating Public Perception On The Importance of Ethical Design Principles of AI, σελ. 11 επ., June 2021, arXiv:2106.00326v1.

98 Για τη σχέση του Γενικού Κανονισμού Προσωπικών Δεδομένων και των τεχνολογιών ΤΝ, βλ. και G.V. Gizem, A Case Study on the Interaction Between the General Data Protection Regulation and Artificial Intelligence Technologies, ProFuturo, Ιούνιος 2021, DOI:10.26521/profuturo/2020/4/9570. Βλ. και A. Βόρρα/Λ. Μήτρου, Τεχνητή νοημοσύνη και προσωπικά δεδομένα – Μια θεώρηση υπό το πρίσμα του Ευρωπαϊκού Γενικού Κανονισμού Προστασίας Δεδομένων (ΕΕ) 2016/679, ΔΙΜΕΕ 4/2018, 459 επ.

99 Ότι η ανάγκη για την εισαγωγή ενός ρυθμιστικού πλαισίου της ΤΝ είναι υπαρκτή και ότι οι νομοθέτες θα πρέπει να επιλέξουν έναν συνδυασμό από τα προτεινόμενα εργαλεία και τις μεθόδους που προτείνονται για το σκοπό αυτό, βλ. P.G.R. de Almeida/ C.D. dos Santos / J.S. Farias, Artificial Intelligence Regulation: a framework for governance, Ethics and Information Technology, April 2021, Springer, DOI:10.1007/s10676-021-09593-z. Υπέρ της εισαγωγικής νομοθετικού πλαισίου για την αντιμετώπιση των κινδύνων της ΤΝ βλ. και K. LaGrandeur, How Safe is our reliance on AI, and should we regulate it? AI and Ethics (2021), 1:93-99, Springer, DOI: 10.1007/s43681-020-00010-7.

τα συστήματα ΤΝ είναι η έλλειψη σχετικών υποχρεώσεων επιμέλειας, η παράλειψη τήρησης των οποίων θα πληρούσαν την προϋπόθεση της παρανομίας (και τυχόν υπαιτιότητας)¹⁰⁰.

Στο βαθμό, δηλαδή, που ο προτεινόμενος Κανονισμός επιβάλλει υποχρεώσεις, είτε με τη μορφή προδιαγεγραμμένων κανόνων ασφάλειας ενός προϊόντος που χρησιμοποιεί τεχνολογία ΤΝ, είτε τήρησης διαδικασίας, ενημέρωσης – διαφάνειας, οποιαδήποτε παράλειψη του ζημιώσαντα να συμμορφωθεί με αυτές (και εφόσον υπάρχει αιτιότητα και ζημία) θα καθιστά τρόπον τινά πιο εύκολη, για τον ζημιωθέντα, την απόδειξη ότι υπήρξε παρανομία στη μορφή της παρέκκλισης από την υποχρέωση επιμέλειας.

Όσον αφορά άλλα χαρακτηριστικά του αναμενόμενου πλαισίου ευθύνης της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, μπορούμε να κάνουμε μια σειρά από υποθέσεις. Καταρχήν θεωρούμε πολύ πιθανό να προταθεί ένα καθεστώς αντικειμενικής ευθύνης για τα συστήματα ΤΝ υψηλού κινδύνου. Πιθανότατα η ευθύνη να παραμείνει υποκειμενική ή νόθος αντικειμενική για τα συστήματα ΤΝ που δεν θεωρούνται υψηλού κινδύνου. Θεωρούμε ότι αν υπάρχει πρόθεση πραγματικής υποστήριξης των ζημιωθέντων, η ρύθμιση της ευθύνης θα περιέχει αποδεικτικές διευκολύνσεις όσον αφορά τουλάχιστον την υπαιτιότητα (για τις περιπτώσεις που η ευθύνη είναι υποκειμενική) και ίσως για την αιτιότητα¹⁰¹. Θα μπορούσε να υπάρχει πχ πρόβλεψη ότι ο ενάγων θα πρέπει να αποδείξει εκ πρώτης όψεως (*prima facie*) ότι η ζημία προκλήθηκε από τον εναγόμενο, αντιστρέφοντας το βάρος απόδειξης εις βάρος του τελευταίου, οπότε θα αποκλείεται η ευθύνη του μόνον εάν αποδείξει ο ίδιος (ο εναγόμενος) ότι η ζημία δεν προκλήθηκε από αυτόν.

Ενδιαφέρουσα θα μπορούσε να είναι, εναλλακτικά, η αποδεικτική διευκόλυνση κατά την οποία ο ενάγων οφείλει μόνο να αποδείξει τη ζημία και ότι η ζημία προήλθε αιτιωδώς από τη χρήση του προϊόντος ή της υπηρεσίας, οπότε θα πρέπει ο εναγόμενος να αποδείξει ότι δεν ευθύνεται αυτός για εκείνη. Μια αντίστοιχη διευκόλυνση προβλέπεται στο ελληνικό δίκαιο, στο άρθρο 8 Ν. 2251/1994¹⁰² για την προστασία καταναλωτή. Η διάταξη αυτή είναι, μάλιστα,

100 Βλ. σχετικά Έκθεση της 21ης Απριλίου 2019 της Ομάδας Εμπειρογνομόνων υψηλού επιπέδου, με τίτλο Ευθύνη για την τεχνητή νοημοσύνη και άλλες αναδυόμενες ψηφιακές τεχνολογίες», ό.π., σελ. 23.

101 Βλ. και τις συστάσεις σε *M. Buiten/A. de Streef/M. Peitz*, Centre on Regulation in Europe, Report March 2021, EU liability rules for the ag of artificial intelligence, σελ. 55 επ., διαθέσιμο στην ιστοσελίδα (τελευταία επίσκεψη 15/11/2021) < <https://cerre.eu/publications/eu-liability-rules-age-of-artificial-intelligence-ai/> >.

102 Βλ. άρθρο 8 παρ. 3 και 4: «3. Ο ζημιωθείς υποχρεούται να αποδείξει τη ζημία και την αιτιώδη συνάφεια μεταξύ της παροχής της υπηρεσίας και της ζημίας. 4. Ο παρέχων υπηρεσίες φέρει το βάρος της απόδειξης για την έλλειψη παρανομίας και υπαιτιότητάς του. Για την έλλειψη υπαιτιότητας λαμβάνονται υπόψη η ευλόγως προσδοκώμενη ασφάλεια και το σύνολο των

διάταξη που ο Έλληνας νομοθέτης έχει εμπνευστεί από ένα σχέδιο Οδηγίας το οποίο είχε σχεδιαστεί ως αντίστοιχο της Οδηγίας για τα ελαττωματικά προϊόντα¹⁰³, αλλά αφορούσε τις υπηρεσίες¹⁰⁴. Η πρόταση αυτή δεν ψηφίστηκε ποτέ και παρέμεινε ως σχέδιο, πρωτίστως λόγω της αντίδρασης της Γερμανίας, η οποία είχε λάβει δυναμικά αρνητική θέση για το σχέδιο αυτό και την αύξηση της ευθύνης του παρέχοντος υπηρεσίες¹⁰⁵.

Δεν μπορεί, ωστόσο να αποκλεισθεί ότι η Γερμανία, σαν χώρα που επενδύει σημαντικά στις νέες τεχνολογίες και τα συστήματα ΤΝ, θα μπορούσε και πάλι να προκρίνει ένα λιγότερο φιλικό προς τον ενάγοντα καθεστώς ευθύνης, και συνεπώς να επιτύχει, είτε την πρόβλεψη ελάχιστων αποδεικτικών διευκολύνσεων για τον ενάγοντα ζημιωθέντα, είτε έναν μεγάλο ποσοτικό περιορισμό της ευθύνης, στο πρότυπο της διάταξης του σχεδίου Κανονισμού του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου.

Σε κάθε περίπτωση, θεωρούμε ότι οι διατάξεις της Οδηγίας για τα ελαττωματικά προϊόντα, ακόμα και με σχετικές τροποποιήσεις, δε θα είναι επαρκείς για την αντιμετώπιση των δυσχεριών που θα αντιμετωπίσει ο ζημιωθείς από ένα σύστημα ΤΝ στην προσπάθειά του να αποζημιωθεί για τη βλάβη που υπέστη. Στην Ελλάδα¹⁰⁶ θα μπορούμε, εντωμεταξύ, να επικαλούμαστε εκτός από το άρθρο 6 του Ν. 2251/1994 για την ευθύνη του παραγωγού για ελαττωματικά προϊόντα και το πολύ χρήσιμο άρθρο 8 Ν. 2251/1994 για την ευθύνη του παρέχοντος υπηρεσίες, το οποίο όμως και αυτό δεν μπορεί να καλύψει πλήρως τις περιπτώσεις ευθύνης από κακή λειτουργία συστημάτων και υπηρεσιών ΤΝ (ενδεικτικά, και επειδή περιορίζεται σε εφαρμογή για τους καταναλω-

ειδικών συνθηκών και ιδίως: α) η φύση και το αντικείμενο της υπηρεσίας, ιδίως σε σχέση με το βαθμό επικινδυνότητάς της, β) η παρουσίαση και ο τρόπος παροχής της, γ) ο χρόνος παροχής της, δ) η αξία της παρεχόμενης υπηρεσίας, ε) η ελευθερία δράσης που καταλείπεται στον ζημιωθέντα στο πλαίσιο της υπηρεσίας, στ) αν ο ζημιωθείς ανήκει σε κατηγορία μειονεκτούντων ή ευπρόσβλητων προσώπων και ζ) αν η παρεχόμενη υπηρεσία αποτελεί εθελοντική προσφορά του παρέχοντος αυτήν».

103 Βλ. Οδηγία 85/374/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 25ης Ιουλίου 1985, για την προσέγγιση των νομοθετικών, κανονιστικών και διοικητικών διατάξεων των κρατών μελών σε θέματα ευθύνης λόγω ελαττωματικών προϊόντων, (οδηγία για την ευθύνη λόγω ελαττωματικών προϊόντων), ΕΕ L 210 της 7.8.1985

104 Βλ. άρθρο 5 της Πρότασης Οδηγίας του Συμβουλίου (υποβληθείσα από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή) περί ευθύνης του φορέα παροχής υπηρεσιών, της 20.12.1990, COMC90) 482 τελικό - ΣΥΝ 308, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα (τελευταία επίσκεψη 15/11/2021) < <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:51990PC0482&from=EN> >.

105 Βλ. αναλυτικά *E. Truli, Dienstleistungshaftung im Griechischen, Deutschen and Gemeinschaftsrecht*, Dunker & Humblot, 2001, σελ. 29 επόμενα.

106 Για την ευθύνη για ζημιές από συστήματα ΤΝ στην Ελλάδα βλ. και *Κ. Χριστοδούλου*, Νομικά ζητήματα από την τεχνητή νοημοσύνη, σελ. 117 επ., 135 επ., Πανεπιστήμιο Πειραιώς/Ελεγκτικό Συνέδριο, Δίκαιο και Τεχνολογία 2019, Εκδ. Σάκκουλα.

τές). Εξάλλου, είναι σαφής η επιθυμία ρύθμισης της ευθύνης για εφαρμογές ΤΝ ενιαία, σε ενωσιακό επίπεδο, αφού στην αντίθετη περίπτωση είναι πιθανό να προκύψουν πολλά και διαφορετικά συστήματα ευθύνης, ένα σε κάθε κράτος-μέλος, περιπλέκοντας τη δυνατότητα συμμόρφωσης με τις εκάστοτε προϋποθέσεις περιορισμού /αποφυγής της ευθύνης και την ύπαρξη αντικινήτρου για την ανάπτυξη των νέων τεχνολογιών στον ευρωπαϊκό οικονομικό χώρο.

Συνεπώς, ένα νέο σύστημα ευθύνης αναμένεται να δημιουργηθεί, το οποίο θα (πρέπει να) ισορροπεί μεταξύ της ανάγκης για ικανοποιητική αποζημίωση των θυμάτων της νέας τεχνολογίας και της επιθυμίας μιας οικονομικά εύρωστης κοινωνίας να διατηρήσει την ευημερία της σε ένα διεθνές περιβάλλον έντονου ανταγωνισμού, μέσα από τα νέα τεχνολογικά υπερεργαλεία και συστήματα ΤΝ¹⁰⁷.

Η πορεία προς αυτό το νέο καθεστώς ευθύνης είναι πιθανόν να αντιμετωπίσει δυσκολίες, τουλάχιστον ως προς τους συμβιβασμούς που θα πρέπει να γίνουν και την ισορροπία που θα πρέπει να επιτευχθεί μεταξύ των οργάνων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, των Κρατών-Μελών και όλων των εμπλεκόμενων κοινωνικών και οικονομικών φορέων. Η άμεση ανταπόκριση της Ευρωπαϊκής Ένωσης ως πρωτοπόρος ρυθμιστής των δύσκολων αυτών ζητημάτων, την καθιστά ευάλωτη μεν στην κριτική ότι δε θα μπορέσει να πετύχει ένα ιδανικό καθεστώς ρύθμισης της ΤΝ. Την καθιστά, ωστόσο, και παράδειγμα προς μίμηση ως προς την προσπάθεια επίτευξης ενός ασφαλούς χώρου ανάπτυξης και λειτουργίας των νέων τεχνολογιών για τις επιχειρήσεις αλλά και για τους πολίτες της.

107 Ότι το καθεστώς αντικειμενικής ευθύνης ενθαρρύνει την ανάπτυξη ασφαλέστερων προϊόντων αλλά δύναται να θεωρηθεί ότι λειτουργεί αποθαρρυντικά για τις επενδύσεις στις νέες τεχνολογίες, βλ. ενδεικτικά H. Zech, Liability for AI: public policy considerations, ERA Forum (2021) 22: 147 επ., διαθέσιμο στην ιστοσελίδα (τελευταία επίσκεψη 15/11/2021) <<https://doi.org/10.1007/s12027-020-00648-0>>.